

Onder Weg

Inspiratie
voor
reisgenoten

Nooit uitgeleerd

THEMA: LEREN IN DE KERK

06 **LEERPLAN** VAN 0 TOT 100 > 18 **JASPER KLAPWIJK** 'ALS JE NIET WEET VAN WELKE GOD JE HOUDT, HOE VALT ER DAN IETS TE BELEVEN?' > 24 **ONTMOETING** 'ONDANKS ALLES BEN IK BLIJ MET MIJN LEVEN'

06 **OPINIE**

Leerplan o tot 100

Er zijn vast kerken waar een leerplan is gemaakt. Maar dat is meestal voor kinderen of tieners. Zijn we daarna uitgeleerd? Structureel en georganiseerd leren hebben we in de kerk vaak gereserveerd voor de periode van catechisatie. Daarna hebben we het nog wel over toerusting, maar die is meestal incidenteel en niet vanuit een visie ontwikkeld. Een gemiste kans. Theoloog Ingrid Plantinga pleit voor een visie op leren voor de héle gemeente.

10 **REPORTAGE**

Goed voorbeeld doet goed volgen

Het is een bekend gezegde: goed voorbeeld doet goed volgen. Juist met het oog op leren in de kerk is het niet onverstandig om dit gezegde in praktijk te brengen. In deze reportage worden een paar goede voorbeelden van leren in de kerk op een rijtje gezet. Het volgen waard.

14 **BIJBELSTUDIE**

Met Lucas in de leer bij Jezus

Jezus legde in de veertig dagen na zijn opstanding het fundament voor het apostolisch onderricht, aansluitend bij het onderwijs v or zijn lijden en sterven in Jeruzalem. Lucas verbindt het onderricht van Jezus met het onderwijs van de kerk. Arco den Heijer gebruikt beide boeken van Lucas om enkele Bijbelse grondlijnen aan te geven met betrekking tot het thema leren in de kerk.

24 **EYEOPENER**

Ben jij een slaaf?

Historici schatten dat in de tijd van Paulus bijna de helft van de bevolking bestond uit slaven. Het is dus logisch dat je een heel aantal keren het woord 'slaaf' tegenkomt in het Nieuwe Testament. Toch is de manier waarop Paulus de realiteit van de slavernij in verband brengt met Christus nog steeds actueel, want slavernij is dichterbij dan je denkt.

32 **JEUGDWERK**

De kerk als familie

Robin (17) doet mee met vrijwel alle activiteiten in de gemeente. Ze is altijd op de clubavond, komt trouw bij de tienerpreken en is vrijwilliger bij de Kliederkerk, een op jonge kinderen gerichte familieviering van verschillende kerken samen. Robin is voor samen. Samen met vrienden, samen vieren en samen praten over de dingen die er voor haar toe doen.

28 **ONTMOETING**

'Ondanks alles ben ik blij met mijn leven'

Hij fietste veel en was een gerespecteerd historicus. Een zwaar herseninfarct maakte een einde aan zijn hobby en zijn carrière. Antheun Janse (55) is tegenwoordig blij dat hij er weer met een aangepaste tandem op uit kan: 'Mijn leven was de afgelopen jaren vaak een strijd tussen verveling en vermoeidheid. Maar die fiets is een geschenk uit de hemel.'

34 **OPINIE**

'Goedemorgen mensen!'

Eind juli was het in het nieuws: de NS spreekt reizigers niet meer aan met 'Dames en heren', maar met 'Beste reizigers'. Daarmee wil de NS zich profileren als maatschappelijk verantwoorde onderneming, die begrip heeft voor mensen die anders zijn. Hoe moet je daar als christen op reageren?

18 INTERVIEW

'Als je niet weet van welke God je houdt, hoe valt er dan iets te beleven?'

GKv-predikant Jasper Klapwijk (57) heeft iets met leren. Hij noemt zichzelf een 'lesboer' en is veel bezig met de vraag: hoe draag ik het evangelie over? In zijn gemeente in Den Haag-Scheveningen maakte hij materiaal bij de New City Catechism van Tim Keller, om het wegvallen van de middagdienst te compenseren. 'Om de relatie met God te beleven en te onderhouden, moet je weten wie God is, wat Hij gedaan heeft.'

EN VERDER:

- 4 **Praktijklokaal**
- 12 **Redactioneel**
- 17 **Nieuws**
- 17 **Colofon**
- 22 **Stimulans**
- 23 **Column Joost Smit**
- 31 **Column Wim van der Schee**

Stockbeelden: Sergey Nivens/Shutterstock (pagina 1); AlexandraBonjour/Shutterstock (pagina 6-9); Jef Thompson/Shutterstock (pagina 14-15); GRAZVYDAS/iStock (pagina 24), Prixel Creative/Lightstock (pagina 33), nito100/iStock (pagina 35).

Leren leven

Het is 1967. Mijn vriendin Ineke en ik reizen met de trein van vakantie in Italië terug naar huis. Van die lange reis door Zwitserland en Duitsland herinner ik me nog maar één ding: het stampen van catechismus-antwoorden door Ineke. Een dag na thuiskomst is het 'onderzoek' door de kerkenraad met het oog op het doen van openbare geloofsbelijdenis en dan moet ze de bij de catechismusvragen passende antwoorden feilloos kunnen opzeggen. En dus is het tijdens die treinreis leren geblazen. Een paar dagen later legt Ineke het examen met succes af en kan ze belijdenis doen. Leren in de kerk: het was vooral kennis opdoen, meer gericht op het hoofd dan op het hart. Dat paste overigens helemaal in de cultuur van toen, waarin het verstand de toon aangaf.

Sindsdien is er veel veranderd. De rationele cultuur heeft plaatsgemaakt voor een belevingscultuur, die ook door kerkmensen wordt in- en uitgeademd. Daar valt best veel goeds van te zeggen. Onze bevindelijk-gereformeerde broers en zussen zeiden vaak over vrijgemaakten en Nederlands-gereformeerden: het zit bij jullie een voet te hoog. Oftewel, het geloof moet van je hoofd naar je hart. Maar ds. Jasper Klapwijk stelt in dit nummer van *OnderWeg* vast dat het met de kennis van de Bijbel en dus van wie God is en van zijn werk slechter is gesteld dan vroeger. En 'als je niet weet van welke God je houdt, hoe valt er dan iets te beleven?'

Daarom gaat deze *OnderWeg* aan het begin van een nieuw kerkelijk seizoen over leren in de kerk. Met pleidooien voor levenslang leren en voor het maken van een kerkelijk leerplan dat niet stopt op de belijdenisleeftijd, maar loopt van 0 tot 100. Leren in Gods koninkrijk gaat overigens niet alleen over het hoofd, maar ook over hart en handen, zegt Arco den Heijer op grond van het Lucasevangelie en Handelingen. 'Jezus leert zijn leerlingen een nieuwe manier van leven.' Jasper Klapwijk zet daar een streep onder: 'Leren is niet alleen in een kerkzaal naar een verhaal zitten te luisteren, maar je leven met elkaar delen.'

Dit nummer verschijnt aan het begin van een nieuw kerkelijk seizoen. Wat zou het mooi zijn als gemeenten dit seizoen benutten om meer dan tot nog toe een kerk te worden die leert om te leven.

**Ad de Boer (NGK),
hoofdredacteur *OnderWeg***

In de rij voor de tienerband

Een kerkdienst begeleiden is een serieuze zaak, maar hier en daar staan tieners in de rij om mee te spelen in een tienerband. Kerken maken daar ruimte voor, zoals de Koningskerk van Zwolle-Zuid (GKv). Kees Kuiper, zelf pianist/organist, begeleidt deze band: 'Een kleine oproep was voldoende. Inmiddels ben ik met de derde opeenvolgende band bezig en hier-

>> *De tieners onderhouden zelf het contact met de voorgangers* <<

voor hebben zich tien mensen aangemeld. En tiener zijn begint jong: er zitten jongeren bij uit groep acht van de basisschool en uit de brugklas.' Alle instrumenten zijn welkom. Het mooie is volgens Kees Kuiper dat er niet veel begeleiding nodig is. De tieners onderhouden zelf het contact met de voorgangers, die dan wel zes weken van tevoren hun ideeën over de liturgie moeten aanleveren. Het repertoire is breed: uiteraard veel Opwekking, maar ook uit andere, meer klassieke bronnen wordt geput. De bandleden vatten hun taak serieus op. Muziek nemen ze mee naar hun eigen muziekles. De gemeente is blij met hun inzet, praktische ondersteuning wordt met enthousiasme gegeven. De Koningskerk is niet de enige kerk met

Onder tieners is veel animo om mee te spelen in een tienerband.

een tienerband, ook De Lichtboog (NGK) in Houten heeft een tienerband. Daar is inmiddels een wachtlijst voor wie mee wil doen met piano, drums en zang.

Meer ruimte voor geregistreerd partnerschap

Dat het burgerlijk huwelijk in Nederland weinig meer te maken heeft met het Bijbelse huwelijk dringt steeds meer door tot de kerken. Hans Schaeffer (docent aan de TU Kampen) maakt dat op diverse plaatsen in het land tijdens gemeentevergaderingen wel duidelijk. Het grote verschil zit in de belofte om

elkaar voor het leven trouw te blijven. Deze belofte is kenmerkend voor het Bijbelse huwelijk, maar wordt door de Nederlandse overheid niet meer van de huwelijkspartners gevraagd. De NGK Barendrecht maakt in een beleidsstuk duidelijk dat bij deze belofte Gods hulp onmisbaar is: 'Om de keuze (trouw) waar

te maken heb je Gods leiding nodig en zijn zegen. Van nature zijn we niet zo.' De Barendrechtse kerkenraad wijst ook op de publieke dimensie van die keuze voor elkaar. Dat levert vragen op als jonge mensen gaan samenwonen. Doe je dat om elkaar uit te proberen? 'Samenwonen als proefperiode wijkt af van wat de Bijbel ons leert over liefde: bij liefde acht je de ander hoger dan jezelf (Filippenzen 2:3). Liefde betekent niet dat jij de ander een tijdje "gebruikt" om te kijken of diegene bij je past.' Dit samenwonen op proef is heel iets anders dan een geregistreerd partnerschap. De kerkenraad van de GKv Ede-Noord signaleerde recent dat het burgerlijk huwelijk en het geregistreerd partnerschap steeds meer op elkaar gaan lijken en dat tussen die twee bijna geen verschil meer is. Voor de kerkenraad staan ze in feite op één lijn. De aanleiding voor een kerkenraad om zich hiermee bezig te houden is vaak pastoraal: jonge gemeenteleden gaan samenwonen en wat dan? Ds. Henk van Hemmen (Ede-

Jonge gemeenteleden gaan samenwonen en wat dan?

Noord): 'Als wij in de gemeente in contact komen met stellen die kiezen voor andere vormen van samenwonen dan het huwelijk, is het goed om daar eerst positief op te reageren en om dus blij met hen te zijn dat ze voor elkaar kiezen. Pas daarna kan het nodig zijn vragen te stellen, bijvoorbeeld

naar het motief waarom ze samenwonen.' Dat doet nadrukkelijk ook de kerkenraad van Hardenberg-Centrum (GKv), die staat op een publieke keuze van het stel voor elkaar. De kerkenraad heeft zelf een voorkeur voor het burgerlijk huwelijk, al erkent hij dat er ook andere vormen van samen-

leven zijn die daar dicht bij in de buurt komen. In Ede-Noord wil men graag dat stellen die kiezen voor een geregistreerd partnerschap daar de kerkelijke gemeente bij betrekken: op de dag zelf of via een zegenbede in de kerkdienst op de zondag erna.

Zomer 2017: buitenlandreizen horen erbij

Wat hadden Amersfoort-Noord (NGK), Oegstgeest (NGK), Voorthuizen-Barneveld (NGK) en veel andere gemeenten deze zomer gemeen? Jongeren uit deze gemeenten reisden in groepsverband af naar het buitenland om daar mensen te helpen en om zelf goede ervaringen op te doen. Jurriaan Davelaar (van de NGK Voorthuizen-Barneveld): 'Wat mij het meeste bij zal blijven is het kinderwerk en wat je op het moment zelf voor de kinderen kunt doen, ook al was het iets kleins als met een ballon of bellenblaas spelen. Dan waren ze helemaal gelukkig. Door de liedjes, dansjes en Bijbelverhalen konden de kinderen even alles om zich heen vergeten en weer gewoon kind zijn. Dat gaf ons weer motivatie om te bouwen aan de crèche waar een heel aantal van diezelfde kinderen later heen

gaan.' Jurriaan was met een groep jongeren uit diverse kerken in Zuid-Afrika, terwijl andere jongeren uit deze gemeente naar Zambia gingen.

Vaak worden deze hulpverleningsreizen georganiseerd in samenwerking met gevestigde organisaties. In Voorthuizen-Barneveld gaat het om de Stichting Hulpverlening Internationaal Barneveld respectievelijk World Servants. Ook de tieners uit Oegstgeest reisden met World Servants naar Moldavië, met een programma gericht op de kinderen (Bijbelverhalen, knutselen en spelletjes) en de ouderen (bezoeken afleggen en waar nodig voedselpakketten uitdelen). Beide doelgroepen zijn in Moldavië erg kwetsbaar. Jongeren uit Leek reisden met World Servants naar Afrika. De plannen voor volgend jaar zijn al in de maak.

Jongeren van verschillende kerken, waaronder de NGK Voorthuizen-Barneveld, gingen met Stichting Hulpverlening Internationaal Barneveld (SHIB) naar Zuid-Afrika. (beeld Jorieke Klein Leetink)

Het omgekeerde komt ook voor: de GKv Hardenberg-Baalderveld ontving deze zomer een aantal mensen uit Roemenië.

En verder

...hebben de bhv'ers tijdens de kerkdiensten van de GKv Heemse een gereserveerde plaats: voor hun eigen overzicht en voor de bereikbaarheid voor de kerkgangers;

...heeft in Neede de samenwerkingsgemeente van GKv en NGK de burens van het voormalige NGK-kerkgebouw (zie foto) met een kleine attentie bedankt voor hun goede noaberschap;

...heeft dezelfde gemeente de recente Kerkproeverij ingebed in het jaarthema 'De uitnodigende kerk'. Ds. Kees van de Beek: 'Mensen zijn altijd welkom in de kerk. We zorgen ervoor dat mensen bij de deur verwelkomd worden. Gasten spreken we na de dienst ook even aan. Dat is een goede basis om een volgende stap te zetten. Niet alleen een welkome kerk, maar een uitnodigende kerk zijn.'

Na je belijdenis ben je niet uitgeleerd

Leerplan 0 tot 100

Er zijn vast kerken waar een leerplan is gemaakt. Maar dat is meestal voor kinderen of tieners. Zijn we daarna uitgeleerd? Structureel en georganiseerd leren hebben we in de kerk vaak gereserveerd voor de periode van catechisatie. Daarna hebben we het nog wel over toerusting, maar die is meestal incidenteel en niet vanuit een visie ontwikkeld. Een gemiste kans. Ik pleit voor een visie op leren voor de héle gemeente.

tekst **Ingrid Plantinga**

Kinderen krijgen thuis en in de kerk Bijbelverhalen aangeboden. Van hun 12e tot 18e worden tieners uit christelijke gezinnen geacht alle kennis tot zich te nemen die nodig is voor het leven als christen. Daarbij gaat het om kennis van de Bijbel, de traditie van de kerk en de manier waarop de eigen gemeente is vormgegeven. De hoop is dat dit hen zal overtuigen van de waarde en waarheid van het christelijk geloof, zodat we hen als volwaardige gelovigen kunnen opnemen in de gemeente.

Dan houdt het leren vaak op. In elk geval hebben we het er niet meer over en is het geen onderdeel van onze kerkstructuur. Weten we dan alles al? Het wordt niet hardop gezegd, maar in ons kerk-

systeem gaan we er stilzwijgend van uit dat gelovigen na hun belijdenis zijn uitgeleerd. De belijdenis fungeert als een soort examen en daarna ben je binnen. Gelukkig zijn er steeds meer initiatieven in kerken waarbij volwassenen zich kunnen ontwikkelen in kennis, vorming en vaardigheden. En dat is hard nodig.

Brein

Sinds ik catechisatie geef, heb ik me afgevraagd of ons systeem wel zo handig is. Want de waarheid is dat de meeste tieners niet willen leren. Zeker niet als het een verplichting is. Waar kinderen het leuk vinden om zo veel mogelijk kennis te vergaren en 18-plussers graag investeren in een gefundeerde levens-

overtuiging, willen tieners er weinig van weten.

Uit onderzoek naar het brein van tieners blijkt dat ze prima in staat zijn om te leren, als ze er de zin maar van inzien. En dat is nu net het probleem. Tieners halen hun motivatie niet uit het *pleasen* van hun ouders ('moet je horen hoeveel ik weet') en ook niet uit het voldoen aan verwachtingen ('er wordt van mij verwacht dat ik op deze leeftijd wat leer en dus doe ik dat'). De motivatie van tieners wordt voor een groot deel bepaald door leeftijdgenoten. En die stimuleren hen meestal niet om hun hersencellen aan te zetten op catechisatie.

De eerste behoefte van pubers is niet groeien in inzicht. Hun focus is hun iden-

>> We gaan er stilzwijgend van uit dat gelovigen na hun belijdenis zijn uitgeleerd <<

Het leeraanbod van de kerk moet daarop toegespitst zijn.

Het is bijvoorbeeld gebruikelijk om (jonge) kinderen de verhalende gedeeltes van de Bijbel mee te geven. Dat is goed, want verhalen begrijpen zij beter dan abstracte theorieën. Maar bij die verhalen vertellen we ook de gelijkenissen. Terwijl Jezus de discipelen duidelijk maakt dat het begrijpen van de gelijkenissen niet voor iedereen is weggelegd, vertellen wij ze aan onze kinderen. Het kunnen trekken van de vergelijking tussen het verhaal en ons eigen leven vereist een abstract denkniveau dat de meeste kinderen niet hebben. Op de gemiddelde volwassenenkering zal de uitdaging om een gelijkenis uit te diepen daarentegen met enthousiasme ontvangen worden.

Wie hebben de meeste vragen over het leven na de dood? Dat zijn meestal de senioren, die mensen om hen heen zien wegvallen en zelf te maken krijgen met ziekte en beperkingen. Maar in de kerk staat dit onderwerp meestal op het leerplan voor tieners, die niet verder dan een jaar of drie vooruit kijken. Wat zou het mooi en bemoedigend voor ouderen zijn als de kerk hun een seminar biedt over verwachtingen over na het sterven. Veel jongeren zijn na hun 18e gemotiveerd om de diepte in te gaan. Of ze nu wel of niet een keuze gemaakt hebben voor God, ze willen graag meer weten. Ze zijn geïnteresseerd in de Bijbel en vragen zich af hoe dit boek zich verhoudt tot de wetenschap. Ze moeten belangrijke keuzes maken in hun leven (studie, werk, partner) en vragen zich af of God hun daarin iets te zeggen heeft. De fase van catechese is dan al afgelopen en ze

>>

Sluit in je leeraanbod aan bij de verschillende levensfasen. Kinderen zijn leergierig, tieners niet.

titeit, die in deze fase zwaar onder druk staat. Ze willen weten wie ze zijn in de ogen van anderen, om zo te bouwen aan hun eigen ik. Daar zijn ze veel drukker mee dan met het ontdekken hoe de kerk in elkaar zit of welke koningen er regeerden in het tweestammenrijk.

Gelijkenissen

Een ander lastig punt is dat je alle kennis die je in het leven als christen nodig hebt in een paar jaar tijd moet vergaren. Het is alsof we ervan uitgaan dat je pas een volwaardige gelovige en een volwaardig gemeentelid bent als je een bepaald kennisniveau hebt. Terwijl Jezus zijn leerlingen eerst tot discipel verklaarde en hun pas daarna jarenlang onderwijs gaf. Jezus liet zijn onderwijs aansluiten bij de concrete situaties die ze tegenkwamen. Dat is precies het probleem met ons catechesesysteem. Tieners moeten din-

gen leren die op dat moment voor hen helemaal niet spelen. Het is waardevol voor hen om de kern van het geloof te ontdekken – dat heeft ook alles te maken met hun identiteit – maar de leer over de ambten en het avondmaal of inzicht in het boek Openbaring zijn issues die veel beter in een andere levensfase passen. Op het moment dat je in verwachting bent van je eerste kindje, ga je je afvragen wat de betekenis van de kinderdoop is en wat jij je kindje wilt meegeven. Dan is die kennis uit je catecheseperiode al lang weggezakt. De motivatie om iets te leren over de doop is nu veel groter, maar dat wordt je in de meeste gevallen niet meer aangeboden. Daarom pleit ik ervoor om in kerken het levenslang leren te stimuleren en te organiseren. Allereerst door aan te sluiten bij de verschillende levensfasen met hun eigen vragen, behoeften en uitdagingen.

De situatie waarin je je bevindt, heeft invloed op je leerbehoeften. Op het moment dat je in verwachting bent van je eerste kindje, wil je graag meer leren over wat jij je kindje wilt meegeven

voelen zich op de volwassenenkringen misschien nog niet thuis, dus hier liggen kansen!

Rouw

Niet alleen je levensfase, maar ook de concrete situatie waarin je je bevindt, kan van invloed zijn op je leerbehoeften. De omstandigheden in je leven roepen bepaalde vragen op. Je wilt graag ontdekken wat de Bijbel je daarover zegt en wat God te maken heeft met de dingen die je meemaakt. God is geen God van afstandelijke dogma's en hoogverheven heiligdommen. Hij is juist dichtbij, in ons leven.

Een paar situaties waarbij je zou kunnen aansluiten:

- Werkloosheid. Hoe ga ik op zoek naar een baan? Welk doel heeft God met mij?
- Geloofsopvoeding. Hoe praat ik met mijn kinderen over God? Hoe kan ik God

betrekken bij hun leven?

- Omgaan met rouw. Waar is mijn geliefde nu? Waar haal ik mijn troost vandaan?
- Omgaan met alleen staan. Wie ben ik als single in Bijbels licht? Hoe ga ik om met mijn verlangens?

De motivatie om iets te leren is veel groter als het leeraanbod aansluit bij wat er in ons leven speelt. En je onthoudt het ook nog eens beter, omdat je het direct kunt toepassen in de praktijk. Zo wordt leren ervaringsleren, leren met het hart. Deze manier van leren verbindt mensen uit verschillende generaties en is daarom extra boeiend: ze maken dezelfde dingen mee en leren van elkaar.

Beheer

Naast levensfase en situatie zijn ook de taken die je hebt bepalend voor je leerbehoefte. Toerusting voor het werk dat je in de kerk of samenleving doet, helpt

je om gesteund en geïnspireerd je taak te doen en vol te houden.

Toerusting kun je aanbieden voor allerlei taakvelden. Denk aan liturgie. Samen met de predikant en een liturgiecommissie kunnen organisten, pianisten, zangers en andere muzikanten ontdekken hoe ze verschillende soorten begeleiding op elkaar kunnen afstemmen, hoe ze een liturgie mooi kunnen opbouwen (inhoudelijk en muzikaal) en wat een Bijbelse visie op vieren is.

Denk aan beheer. Wat zou het mooi zijn als ieder die zich met het beheer van het kerkgebouw bezighoudt wordt toegerust, bijvoorbeeld door een training over de inrichting van het kerkgebouw, die tegelijk sfeervol en functioneel moet zijn, of door ondersteuning van kosters, die zowel flexibel als gestructureerd moeten zijn en zowel gastvrijheid moeten bieden als moeten waken over het kerkgebouw. Daarnaast zijn er nog vele taken die toe-

>> Als het aanbod past bij de eigen levensfase, situatie of taak, is de opbrengst zoveel groter <<

rusting kunnen gebruiken, zoals de coördinator van het welkomsteam, de communicatiemedewerkers die de folder, het gemeentebladje of de gemeentegids maken, de Alphamedewerkers, de kringcoördinatoren en kringleiders, de zondagschoolleiding en de clubleiding.

Motivatie

Je kunt catechese niet los zien van het proces van leren dat je hele leven doorgaat. Dan komt er te veel druk op te staan. In een paar jaar tijd moeten catechetes alles erin zien te stampen. Bovendien geeft het de verkeerde indruk: je hoort pas echt bij de gemeente als je op een goed kennisniveau zit. Werken aan een leeraanbod voor de hele gemeente haalt de druk van de ketel voor het tienerwerk. Tegelijk geeft het volwassenen de vrijheid om nog te mogen leren en groeien. Ze hebben hun hele leven de tijd om zich te ontwikkelen.

Voordat mensen van deze tijd zich ergens aan binden, vragen ze zich af: *what's in it for me?* Bewust nadenken over wat voor onderwijs je in welke levensfase en met welk doel aanbiedt, helpt om motivatie te creëren. Als het aanbod past bij de eigen levensfase, situatie of taak, is de opbrengst zoveel groter. Wat zou het mooi zijn als kerken een leerplan maken voor al hun leden van 0 tot 100 jaar. Daarin liggen geweldige kansen voor de groei van gelovigen!

Ingrid Plantinga is theoloog en medewerker van het Praktijkcentrum voor de kerken. Ze publiceerde dit artikel eerder in het blad *Dienst*.

Stappenplan voor het maken van een leerplan

1. Inventariseer wat er is

Breng alle leeractiviteiten in de gemeente in kaart, inclusief doelgroep en leerdoelen: van kindernevendienst tot toerusting, van catechese tot ouderensoos. Zo ontdek je waar het zwaartepunt ligt en waar de blinde vlekken zijn.

2. Breng de gemeente in kaart

Zet op een rij welke leeftijden, doelgroepen en taken in welke mate in de kerk vertegenwoordigd zijn. In een gemeente met veel nieuwe gelovigen, singles of 50+'ers kan het leeraanbod zich richten op hun leerbehoeften of levenssituatie.

3. Ontdek de leerbehoeften

Ga in gesprek met gemeenteleden uit verschillende leeftijdsgroepen en levensomstandigheden. Vraag hun wat zij willen leren, waarin ze zich willen ontwikkelen of waar ze als gelovige tegenaan lopen.

4. Laat je inspireren

Het gaat niet om zakelijk of feitelijk leren, maar om geestelijke groei. Laat je daarvoor dan ook inspireren door de heilige Geest. Bestudeer Bijbelteksten, lees een goed boek en bid samen om leiding en wijsheid.

5. Maak een leerplan

Omschrijf per leeftijdscategorie, per taak en per levenssituatie welke leerdoelen er zijn. Zo'n 'droomplan' gaat uit van de ideale situatie en is daarmee niet per se realistisch. Het is bedoeld als houvast voor de toekomst en om het verlangen naar groei te stimuleren. Betrek bij het dromen ook diegenen die bij de bestaande leeractiviteiten betrokken zijn.

6. Analyseer je mogelijkheden

Hoeveel menskracht is er beschikbaar? Hoeveel animo? Hoeveel geld om externe hulp in te schakelen? Welke talenten zijn er? Welke kennis is beschikbaar? Welke plannen en ideeën leven er al? Dan weet je wat haalbaar is.

7. Bepaal je focus

Er valt heel wat te leren als gelovige. Maar niet alles kan in één keer opgepakt worden. Het is nodig om keuzes te maken. Kies jaarlijks een paar speerpunten en werk die goed uit.

8. Schakel andere mensen in

Voor een goed leeraanbod moet je niet alles zelf willen doen. Vraag mensen om mee te helpen, verdeel de taken en bied toerusting. Geef hun ruimte en verantwoordelijkheid. Zorg dat je geen controlerend, maar een ondersteunend en stimulerend orgaan wordt. Hoe meer mensen erbij betrokken zijn, hoe meer draagvlak je creëert.

9. Gebruik bestaande structuren

Efficiënter dan het opzetten van nieuwe structuren of het omgooien van de bestaande gemeentestructuur is het gebruik van bestaande structuren, zoals de kringen, ouderensoos, vrouwenbijbelstudiegroep of catechese. Dat werkt natuurlijk alleen als je hen vanaf het begin betreft bij de plannen en geen vernieuwing aan hen oplegt.

10. Kies je leraren en leermaterialen

Er is veel waardevol materiaal beschikbaar en er zijn ervaren sprekers beschikbaar. Verdiep je in de verschillende opties, lees, luister en maak keuzes. Vraag andere kerken naar hun ervaringen en leerpunten. Er zijn genoeg mogelijkheden om een inspirerend leeraanbod neer te zetten.

Goed voorbeeld doet goed volgen

Het is een bekend gezegde: goed voorbeeld doet goed volgen. Juist met het oog op leren in de kerk is het niet onverstandig om dit gezegde in praktijk te brengen. In deze reportage worden een paar goede voorbeelden van leren in de kerk op een rijtje gezet. Het volgen waard.

tekst en beeld **Maarten Boersema**

GKv Schildwolde: jong geleerd is oud gedaan

In 2015 vroeg de kerkenraad van de GKv Schildwolde aan gemeentelid en jeugdwerker Petranel Bos om het kinder-, jeugd- en jongerenwerk binnen de gemeente in kaart te brengen. Op basis van de informatie die ze verzamelde, formuleerde ze een advies over de wijze waarop het jeugdwerk het beste vormgegeven kon worden. Daarin staat het woord 'leerlijn' centraal.

De insteek is om van jongs af aan in te zetten op natuurlijk ontstane relaties. Binnen deze relaties wordt eraan gewerkt dat onderling vertrouwen, veiligheid, het geloof en het geloofsgesprek natuurlijke gewoonten en bezigheden zijn. Met name als jongeren in de puberfase komen, zijn vertrouwde relaties van belang om op een natuurlijke wijze in contact te komen, maar deze relaties moeten al vroeg worden opgebouwd. De leerlijn zet daarnaast in op 'geloven is doen'. Dat betekent dat aan kinderen en jongeren wordt geleerd om zich ac-

tief in te zetten in Gods koninkrijk door diaconaal en gemeenteopbouwend bezig te zijn.

Draagvlak

Het voert te ver om alle activiteiten binnen de leerlijn op te sommen, maar enkele onderdelen zijn: de crèche voor kinderen van 0 tot en met 3 jaar, kindermomenten in de eredienst, een kidzclub voor kinderen van 4 tot en met 10 jaar, een Bijbelvakantiefeest voor 4 tot en met 12-jarigen en een tienerclub voor 11- en 12-jarigen.

Er zijn verder jaargroepen voor catechisatie. Aan de jongeren van 12 tot en met 15 jaar worden vereniging en catechisatie naast elkaar gegeven. Vanaf het vierde leerjaar worden vereniging en catechese in elkaar geschoven. 'Jongeren komen op een punt in hun ontwikkeling dat geloven niet meer vanzelfsprekend overgenomen wordt van ouders/opvoeders.' Er is ook hu-

welijkscatechese voor jonge stellen en er is een pastoraal jongerenteam dat klaarstaat voor jongeren en jeugdcoaches. Verder worden er speciale themadiensten georganiseerd.

Petranel Bos vertelt dat draagvlak de voorwaarde is van een goede leerlijn. 'Gemeenteleden moeten het onderwijs aan jongeren met elkaar dragen, zodat de leerlijn niet alleen iets is voor de jeugd, maar zodat het geïntegreerd is in het gemeentelven. Het komt er dus op aan om veel mensen een verantwoordelijkheid te geven.'

Afgelopen seizoen is men in Schildwolde begonnen met deze nieuwe manier van werken. Bos is realistisch. 'Mensen krijgen soms andere taken en het zal hun tijd, begeleiding en ruimte kosten om zich die nieuwe rollen en taken eigen te maken en om fouten te maken. Een leerlijn vraagt elke keer om evaluatie en bijstelling. Je bent bezig met verandering en dat kost tijd.'

GKv-classis Leeuwarden: roulerend leren

De middagdienst staat van oudsher bekend als een leerdienst waarin een zondag uit de catechismus centraal staat. De middagdienst staat echter onder druk, mede door de afnemende opkomst. Steeds vaker wordt daarom gezocht naar andere vormen.

In een aantal classes binnen de GKv ruilen predikanten een serie preken met elkaar uit. In de classis Leeuwarden gebeurt dat al enkele jaren. De predikanten gaan in de eerste twee maanden van het jaar in drie middagdiensten van hun eigen gemeente voor. Daarna ruilen ze gedurende de rest van het jaar met vijf collega's. Dit betekent dat voor achttien middagdiensten per jaar een leerdienst is ingepland. In andere classes wordt dit ook wel gedaan met een serie van twee diensten.

Pieter Groen van de GKv Heerenveen is één van de predikanten uit de classis Leeuwarden die in dit systeem meedraait. 'De opkomst bij de middagdiensten is duidelijk minder geworden. Met een aantal predikanten uit Friesland hebben we in 2013 overlegd hoe we een nieuwe impuls konden geven aan deze "tweede" diensten.'

De drie preken in een serie draaien om

één thema en worden kort achter elkaar gehouden. Er wordt daarbij gestreefd naar interactie door gemeenteleden op vragen te laten reageren of met hun buurman of buurvrouw in de kerkbank in gesprek te laten gaan. De ene predikant werkt deze interactie wel meer uit dan de andere, en de ene gemeente leent zich er ook beter voor dan de andere gemeente.

Content

Het leeraspect van de tweede dienst blijft met deze prekenseries behouden, al wil dat niet zeggen dat per se gepreekt wordt aan de hand van bijvoorbeeld de belijdenisgeschriften. In de classis Leeuwarden waren er bijvoorbeeld prekenseries over discipelschap, vreemdelingen en priesters (naar aanleiding van het boek van Stefan Paas), Gods toorn en wraak in het Oude Testament, het gebed, en de personages uit de gelijkenis van de verloren zonen. Groen: 'Je krijgt zo meer lijn in de middagdiensten, omdat een predikant een aantal weken achter elkaar preekt over eenzelfde thema en dat thema mooi uitdiept. Daarnaast biedt het aanleiding om er in wijken en kringen over door te spreken.'

De GKv-classis Leeuwarden blaast de leerdienst nieuw leven in doordat predikanten in elkaars gemeenten prekenseries houden.

De predikanten in de classis Leeuwarden zijn zelf content met deze manier van werken, mede omdat er iets meer samenhang komt in de middagdiensten. Hun manier van werken betekent echter niet dat de diensten veel beter bezocht worden dan voorheen. Al zijn er af en toe wel gemeenteleden die speciaal de middagdienst bezoeken omdat ze een bepaalde serie willen meemaken.

NGK Leidsche Rijn: 'Het mooiste dat je kunt doen...'

Steeds vaker doen GKv- en NGK-gemeenten een gemeenteproject. Daarbij draait zes weken lang alles in de gemeente om één thema, zoals het koninkrijk van God, relaties of één zijn te midden van verschillen. Dat ene thema staat in die periode centraal in kerkdiensten, Bijbelklassen, catechese, jeugdwerk, kringen, groepen en bij de kerkleden thuis, steeds aan de hand van op maat gemaakt materiaal.

Zo'n gemeenteproject is volgens Hans Schaeffer, docent aan

de TU Kampen, een geconcentreerde vorm van leren in de kerk. 'Het is veelzijdig. Alle geledingen in de gemeente zijn erbij betrokken – kinderen, jongeren, volwassenen – en er worden verschillende leerstijlen gebruikt, niet alleen gericht op het verwerven van kennis, maar ook op het samen dingen doen. Ook door dat laatste leer je.' Aan de TU Kampen zijn ze er zo enthousiast over dat ze alle studenten aan het einde van hun studie een gemeenteproject laten opzetten.

>>

Klaverjassen

Ik en kaartspeler ben ik nooit geweest. Klaverjassen, hartenjagen, ik wist ervan, maar spelen? In militaire dienst was klaverjassen populair, later vergat ik het weer. Maar sinds enkele jaren is klaverjassen één van de doedingen als het hele gezin op één plek vakantie viert. Dan leer ik vergeten regels weer.

Gek woord, 'klaverjassen'. Wie het opzoekt, ziet dat *klaver* teruggaat op Latijnse begrippen die 'drie bladeren' betekenen. En die jas van 'jassen' slaat op een oud begrip voor boer, de hoogste troef in het spel.

Wie schrijft er nu een column in *OnderWeg* over een kaartspel? Ik. Omdat ik hieraan dacht bij de recente klucht rond de documentaire over Jesse Klaver van GroenLinks. Klaver fungeerde als troef: zijn partij had een beeldvoerder in dienst die een film over Klaver maakte. Een publieke omroep zou die uitzenden. Het kluchtelement zit 'm hierin dat deze drie spelers, klavertje drie, oprecht gedacht hebben dat dit kon. Dat is niet zo: iemand die betaald wordt door een andere persoon om van hem of haar een film te maken, kan alleen al door deze werkwijze geen onafhankelijk product afleveren.

‘...dan is dat dus niet zo’

Waarom schrijf ik hierover? Vanwege twee dingen. Eén: de verontwaardiging van de maker als de omroep weigert zijn product uit te zenden. Dit is 'onterecht': hij weet heus wel wat onafhankelijk is. Twee: een column van Jutta Chorus in *NRC Handelsblad* over de affaire. Zij schrijft: 'Interessante verwarring van persoonlijke opvattingen met publieke moraal – het zal wel resultaat zijn van een doorgedenderde individualisering. Het is niet aan hem om te bepalen of hij onafhankelijk is. En als hij een door zijn hoofdpersoon betaalde film maakt, dan is dat dus niet zo.'

Aardige analyse: doorgedenderde individualisering. Die niet alleen die maker raakt, maar ook mij, ons, christenen. Paar voorbeelden: jouw gevoel over 'jouw' kerk die verkeerd bezig is, klopt niet omdat jij dit vindt. Mijn eventuele zorg over 'mijn' gemeente die

te weinig beweegt, stelt niks voor als ik niet naar andere leden luister. Zodat de ander in beeld is, en niet alleen mijn 'ik'. En uiteindelijk moet dé Ander beslissend zijn. Er valt nog veel te leren...

**Leendert de Jong (GKv),
hoofdredacteur *OnderWeg***

Een gemeenteproject is vanuit leerperspectief 'één van de mooiste dingen die je als gemeente kunt doen', vindt predikant Mark Rietkerk.

In RijnWaarde (de NGK Leidsche Rijn) hebben ze na eerdere gemeenteprojecten in het afgelopen seizoen het project 'Feest van het Koninkrijk' uitgevoerd. Predikant Mark Rietkerk is er enthousiast over. 'Het is vanuit leerperspectief één van de mooiste dingen die je als gemeente kunt doen. Je diept één onderwerp goed uit en je betreft de hele gemeente op alle leeftijdsniveaus erbij. In ons laatste gemeenteproject kwamen zowel het hoofd (uitleggen en begrijpen) als het hart en de handen aan bod. Wat betekent het koninkrijk van God voor ons leven op aarde en hoe geven we er handen en voeten aan?'

Het effect van een gemeenteproject is volgens Rietkerk moeilijk te meten. 'Het creëert bewustwording rond het thema, maar het is niet zo dat iedereen het dan voor altijd weet. Je moet de grote thema's van geloof en leven warm houden en regelmatig terug laten komen. Maar zo'n gemeenteproject geeft wel een flinke push.'

>> *'Een gemeenteproject geeft een flinke push'* <<

GKv en NGK Dalfsen: hart, hoofd en handen in een huis

In Dalfsen zijn de NGK en GKv een zogeheten 'leerhuis' gestart, waarbinnen cursussen aangeboden worden. De deelname staat open voor alle 1.500 leden van beide gemeentes en er zijn geen kosten aan verbonden. In het leerhuis gaat het om leren op geloofsgebied en is er aandacht voor hart, hoofd en handen.

Maarten van Loon, predikant van de GKv Dalfsen, legt uit wat de reden was om dit leerhuis op te zetten. 'We zagen dat de deelname aan de traditionele Bijbelstudieverenigingen steeds verder afnam en dat daar weinig voor in de plaats kwam. Mensen willen vandaag de dag geen langlopende verplichtingen – dat merk je op al-

lerlei vlakken. Daarom ontstond het idee om cursussen van vier avonden aan te bieden. In één seizoen vinden meerdere cursussen plaats. Iedereen kan op één of meerdere cursussen intekenen. Je kunt ze onafhankelijk van elkaar volgen.'

Van Loon signaleert dat het kennispeil onder gemeenteleden afneemt en dat veel mensen zich niet bekwaam voelen om bijvoorbeeld een inleiding te verzorgen. Daarnaast merkt hij dat het werven van mentoren voor de catechese moeilijk is, want beoogde kandidaten hikken aan tegen hun al dan niet vermeende gebrek aan kennis. 'Al met al leek het ons goed als predikanten en andere "kennisdragers" om iets

aan te bieden voor verdere toerusting.' In het afgelopen jaar werden er vier cursussen georganiseerd met als thema's het Oude Testament, het Nieuwe Testament, 'Hoe lees je de Bijbel?' en 'Ik ben nu eenmaal zo'. Aan de cursussen deden gemiddeld 30 à 40 gemeenteleden mee, waarvan ook enkele twintigers. Voor komend jaar staan ook weer cursussen op het programma, onder meer over 1 Korintiërs, hart van verbondenheid, basics van de Bijbel en discipelschap. Van Loon benadrukt dat in de cursussen niet alleen aandacht is voor kennis met het hoofd, maar dat vorming als christen ook aandacht heeft.

Web- en leestips

Algemeen

- goo.gl/1ysdR7
Jos de Kock, 'Vormen van leren in de christelijke gemeente'.
- goo.gl/9rzzXC
Themanummer van *Dienst* over leren in de kerk.
- mcbatenburg.wordpress.com/tag/lerende-gemeente
M.C. Batenburg, 'Pleidooi voor de leerdienst'.
- goo.gl/xQ1zkH
De leerlijn voor het kinder-, jeugd- en jongerenwerk in de GKv Schildwolde.

Catechese

- jongwinsum.nl
Methode voor de combi van catechese en jeugdwerk.
- www.follow-up.nu
Een zesjarige methode voor catechese/jeugdwerk.
- www.geloof.nu
Een zesjarige methode voor catechese/jeugdwerk.
- www.vuurbaak.nl/nl/catalog/soz/zeg-nu-zelf.html
Zeg nu zelf, een catechisatiemethode op basis van de Heidelbergse Catechismus.
- Kees van Dusseldorp, *Ja, ik geloof. Cursus voor belijdeniscatechese*, Zoetermeer (Boekencentrum), 2015.
- Jos de Kock en Wim Verboom, *Altijd leerling. Basisboek catechese*, Zoetermeer (Boekencentrum), 2011.

Gemeenteprojecten

- Aad Kamsteeg en Ronald Westerbeek, *Feest van genade*, Amsterdam (Buijten en Schipperheijn), 2007.
- Ronald Westerbeek, *Feest van het Koninkrijk*, Amsterdam (Buijten en Schipperheijn), 2016.
- Jos Douma, *Op weg naar Pasen. Jezus ontdekken in de 40 dagentijd*, Utrecht (Kok), 2014.
- Gerrit Gunnink, *Ga met God* (2001), *Thuis in Gods huis* (2007) en *Vooral de liefde* (2009), Barneveld (De Vuurbaak).
- Dorine Heij e.a., *Samen één*, Barneveld (De Vuurbaak), 2013.

Leerdiensten en kringen

- www.newcitycatechismus.nl
ichthuskerkdenhaag.nl/hofstad-catechismus
www.opkijken.nl/hofstad-catechismus
Informatie over de Nederlandse versie van de New City Catechism, met Bijbelstudie- en beeldmateriaal.
- www.youtube.com
Zoek op 'Jasper Klapwijk' en 'Oude Testament' ofwel 'Nieuwe Testament' om verschillende cursussen te vinden.
- Het Praktijkcentrum (www.praktijkcentrum.org) kan kerken begeleiden in het ontwikkelen van een leerplan voor de hele gemeente. Zie www.slideshare.net/Praktijkcentrum/vb-fs-gemeenteproject-leren-en-doen. Daarnaast biedt het Praktijkcentrum cursussen en materiaal voor diverse vormen van toerusting in de gemeente.

Met Lucas in de leer bij Jezus

‘Jezus leert zijn leerlingen een nieuwe manier van leven’

Na zijn opstanding verscheen Jezus veertig dagen lang aan de apostelen, zo vertelt Lucas aan het begin van zijn tweede boek aan Theofilus (Handelingen 1:3). Hij sprak met hen over het koninkrijk van God. Zo verbindt Lucas het onderwijs van de kerk met het onderricht van Jezus. In deze bijdrage gebruik ik de beide boeken van Lucas om enkele Bijbelse grondlijnen aan te geven met betrekking tot het thema leren in de kerk.

tekst **Arco den Heijer**

Jezus' onderwijs is het fundament voor de kerk en het goede nieuws dat de kerk aan de wereld te bieden heeft. In het Nieuwe Testament wordt dat nergens zo duidelijk als in het tweeluik dat Lucas geschreven heeft. Lucas' voorkeursaanduiding voor degenen die in Jezus geloven is 'leerlingen' en hij typeert de activiteit van de apostelen samenvattend als 'leren en verkondigen'. Zijn geschriften zijn zelf een vorm van verdiepende catechese, zo blijkt uit het voorwoord van zijn evangelie: het doel van Lucas' verslag is dat Theofilus verzekerd wordt van de betrouwbaarheid van wat hem onderwezen is (Lucas 1:4). Aan het slot van Handelingen treffen we Paulus aan in Rome: 'Hij verkondigde het koninkrijk van God en onderrichtte vrijmoedig over de Heer Jezus Christus, zonder dat hem iets in de weg werd gelegd' (Handelingen 28:31). Met die woorden besluit Lucas zijn werk en daarmee lijkt hij zijn lezers uit te nodigen om dit onderwijs ter harte te nemen en door te geven.

Voor de inhoud van dit onderwijs van en over Jezus verwijst Lucas ons naar zijn eerste boek, waarin hij 'de daden en het onderricht van Jezus' heeft beschreven (Handelingen 1:1). Het blijkt niet te gaan om een abstracte leer. Wat Jezus zijn leerlingen meegeeft, is een nieuwe manier van leven. Een manier van leven die Hij zelf voorleeft – tot aan het kruis – en die van Godswege bevestigd wordt door tekenen en wonderen. Een paar momentopnamen uit het evangelie illustreren wat Jezus zijn leerlingen meegeeft en wat ook wij mogen doorgeven aan ieder die het wil horen.

Kleinste

Jezus' onderwijs is allereerst goed nieuws. Hij is gekomen om aan armen het goede nieuws te brengen (Lucas 4:18). Dat is dan ook waar Hij mee begint als Hij van een berg afdaalt en een grote menigte aantreft die haar hoop gevestigd heeft op de genezende kracht die van Jezus uitgaat (Lucas 6:20). Hij verzekert hen: 'Gelukkig jullie die arm zijn, want van jullie is het koninkrijk

van God.' Dat is een zaligspreking die tegelijk een kruis zet door het menselijke verlangen naar rijkdom en macht.

Jezus stelt kinderen tot voorbeeld wanneer de leerlingen verderop in het evangelie redetwisten over wie het belangrijkste is. 'Wie de kleinste onder jullie allen is, die is werkelijk groot' (Lucas 9:48). Wie in het spoor van Jezus wil leren in de kerk, moet die boodschap niet alleen doorgeven, maar ook voorleven.

Brood

Jezus' leven werd gestempeld door gebed tot zijn Vader. Zijn leerlingen merkten dat op en vroegen Hem om hen te leren bidden, zoals ook Johannes dat aan zijn leerlingen geleerd had. Jezus gaf hun een kort gebed mee, bij Lucas nog beknopter dan bij Matteüs.

'Vader' is de intieme en tegelijk eerbiedige aanspreekvorm waarmee Jezus zijn leerlingen leert om de heilige God te benaderen. Centraal in het gebed staat de heiliging van Gods naam en de komst van zijn rijk. Daarop moet het leven van de leerlingen gericht zijn; de zorgen om de dingen van dit leven mogen bij God worden gebracht als een bede om dagelijks brood. Wie vergevend in het leven staat, mag God ook om vergeving bidden. Ten slotte leert Jezus zijn leerlingen te bidden of God hen niet in beproeving zal leiden. Jezus heeft zelf de beproeving doorstaan, veertig dagen lang (Lucas 4:1-13). Zijn leerlingen mogen bidden om vrijwaring daarvan.

Geloofsonderricht in de kerk omvat het leren bidden. De kerk heeft daarvoor een schat aan teksten ter beschikking, te beginnen bij de psalmen en eindigend bij de nieuwste creaties van christelijke dichters en songwriters. Maar maatgevend blijven de eenvoudige woorden van Jezus, die ons niet alleen een gebedstekst, maar ook een levenshouding aanleren.

Aalmoezen

Wie gericht is op Gods koninkrijk en niet op aardse rijkdom, kan gul en zonder bij-

bedoelingen geven aan de ander. 'Verkoop je bezittingen en geef aalmoezen', houdt Jezus zijn leerlingen voor (Lucas 12:33). In het licht van het naderend koninkrijk kun je de 'valse mammon' beter gebruiken om je bij de armen geliefd te maken, die jou straks in de eeuwige tenten zullen ontvangen (Lucas 16:1-13), dan je bezit in grote voorraadschuren op te hopen en straks verloren te gaan (Lucas 12:13-21). Als je een feestmaal organiseert, moet je niet je rijke vrienden, maar de armen uitnodigen, die je in deze wereld niets kunnen teruggeven (Lucas 14:12-14).

In Handelingen vestigt Lucas de aandacht op verschillende welgestelde gelovigen

>> Lucas laat zien dat het onderwijs in Gods koninkrijk heel ons leven – hoofd, hart en handen – omvat <<

die bekendstaan om het geven van aalmoezen (een woord dat afgeleid is van het Griekse *eleèmosunè*, barmhartigheid), ook al verkopen ze niet altijd al hun bezit: Barnabas, Tabitha, Cornelius (Handelingen 4:36-37; 9:36; 10:2). Het laat zien dat het onderwijs in Gods koninkrijk heel ons leven – hoofd, hart en handen – omvat.

Nieuws

Wanneer Jezus in Jeruzalem komt en overdag, net als andere leraars in die tijd, in de zuilengangen van de tempel zijn onderwijs geeft, spreekt Hij indringende woorden over de verwoesting van de tempel en al het onheil dat nog zal komen voordat het einde komt (Lucas 21:5-36). In die chaos >>

moeten de leerlingen zich niet laten misleiden door pseudomessiasen, maar biddend blijven uitzien naar de komst van de Mensenzoon.

Het zijn woorden die ook na de gebeurtenissen rond 70 na Christus, toen de tempel verwoest werd, actueel blijven. Elke generatie leerlingen van Jezus moet de eigen tijd met haar 'berichten over oorlog en opstand' (Lucas 21:9) leren verstaan in het licht van het koninkrijk van God, om niet door angst overmand te worden, maar hoopvol en nuchter te volharden op de weg die Jezus ons gewezen heeft. Leren in de kerk is daarom ook: samen biddend het nieuws kijken.

Synagoge

Ten slotte leerde Jezus zijn leerlingen Bijbellezen. De Schrift – wat wij het Oude Testament noemen – was voor Jezus de sleutel om zijn gang naar het kruis te duiden als Gods plan om Israël en heel de wereld redding te brengen. Nergens wordt dat zo mooi in beeld gebracht als in het verhaal over de Emmaüsgangers. Zij zijn ontredderd over de dood van degene van wie ze dachten dat Hij Israël verlossen zou, maar dan komt Jezus bij hen lopen en ontsluit de Schriften voor hen. Nog voordat ze beseffen dat Jezus is opgewekt

uit de dood, voelen ze hoe in hun hart een vuur ontstoken wordt (Lucas 24:13-35).

Jezus' onderwijs veronderstelt kennis van de Schrift, iets wat zijn Joodse publiek had vanwege de opvoeding thuis en de lezingen in de synagoge. Niet voor niets gaan zowel Jezus als de apostelen steeds naar de synagoge om daar, aansluitend aan de Schriftlezing, hun onderwijs te geven.

Zowel Jezus' levensloop als zijn onderwijs over het koninkrijk van God zijn alleen te

>> Leren in de kerk is ook: samen biddend het nieuws kijken <<

begrijpen vanuit het geheel van de geschiedenis die de God van Abraham, Isaak en Jakob ging met het volk Israël. God wil bij de mensen wonen, Hij haat onrecht en Hij kiest ervoor om juist in zwakte en lijden zichzelf te openbaren: zo leer je met Jezus het Oude Testament kennen, en zo

blijkt dat Jezus inderdaad God zelf is, te midden van de mensen. Het perspectief dat daarmee geboden wordt, is hartverwarmend. Het liet Paulus en Silas lofliederen zingen in de gevangenis (Handelingen 16:25).

Bestaansrecht

Jezus leerde de apostelen een manier van leven die gericht is op Gods koninkrijk. Hij deed dat door hen met zich mee te nemen bij alles wat Hij deed. Zijn lesmateriaal was een vijgenboom langs de weg of een muntje met een afbeelding van de keizer. De apostelen gaven zijn onderwijs door bij de maaltijden aan huis (Handelingen 5:42). Levend als gemeenschap leert de kerk de weg van de Heer kennen. Het is onderwijs dat de kracht in zich draagt van het spreken van God zelf, de kracht van de heilige Geest. Het is de bron van vreugde te midden van alle weerstand die de eerste christelijke gemeenten ervaren. Als we het zo ook vandaag kunnen doorgeven – als evangelie in een wereld vol nood – hebben we bestaansrecht als kerk. Anders niet.

Arco den Heijer is promovendus Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit Kampen.

-advertentie-

Heuvelrug Grafgedenktekens

Johan Zandee, Pr. Hendrikweg 48, Doorn. tel. 06.53.367564

Specialist in het leveren en plaatsen van grafgedenktekens in natuursteen, glas en andere duurzame materialen.

In alle rust bij U thuis in Uw eigen vertrouwde omgeving zoeken wij samen met U welk gedenkteken past bij Uw wensen

Werkgebied: Provincie Utrecht, Gelderland, Flevoland en Zuid-Holland

www.heuvelrug-grafgedenktekens.nl

Nieuws

Pastoraal buurtwerker vanuit GKv Dordrecht

Paul de Romph (50) is namens de Kandelaarkerk (GKv) in Dordrecht als pastoraal buurtwerker aan de slag gegaan in De Staart. Deze wijk wordt gekenmerkt door een grote diversiteit aan nationaliteiten en culturen, en relatief veel bewoners verkeren in een achterstandssituatie. Volgens stuurgroep lid Eelko Kooistra wil de Kandelaarkerk met de aanstelling van De Romph een verdiepingsslag geven aan het diaconale en missionaire werk dat al enkele jaren in deze wijk wordt verricht. Vanuit buurthuis Staartlicht vinden onder meer huiswerkbegeleiding, tiener- en kinderwerk, een sociaal inloopspreekuur en een Bijbelstudie voor zoekers plaats. Het werk in De Staart is voortgekomen uit een missionaire impuls van de GKv-klas Dordrecht. Zie www.staartlicht.nl.

Gert Zomer wordt pastor voor kerklozen

Gert Zomer (59), voor 50 procent actief als predikant van de GKv Houten, wordt voor de andere helft van zijn tijd pastor voor mensen buiten de kerk. Hij gaat op eigen initiatief aan de slag met algemeen pastoraat, trouwdiensten, stervensbegeleiding en begrafenissen voor mensen die van de kerk vervreemd zijn geraakt of nooit kerklid zijn geweest. Voor zijn drive om als 'pastor voor iedereen' buiten de kerk met het evangelie aanwezig te zijn, verwijst Zomer naar het voorbeeld van Jezus, die 'bewogen was met schapen zonder herder en mensen over de grens opzocht'. Zie www.pastorgert.nl.

NGK-vrouwendag in Emmeloord

De jaarlijkse NGK-vrouwendag wordt op 7 november in kerkgebouw De Rank in Emmeloord gehouden. Met een knipoog naar 75 jaar Noordoostpolder is het thema 'Tot volle bloei komen'. Sprekers en zangeres: Janneke Dekker, Sarianne van Dalen en Marion Mulder. Er is een groot aantal workshops. Meer informatie en aanmelden: www.ngkvrouwendag.nl. Er is plaats voor 350 bezoekers.

Komen en gaan

Aangenomen naar de GKv Zeist-De Bilt: kandidaat A. Veerman (GKv Dordrecht).

Verbonden aan de GKv/NGK Wapenveld: K.F. Dwarshuis (GKv Drachten-Nijega); aan de GKv Beilen: T.J. Havinga (GKv Zuidlaren).

Ds. J. Kiers (58) is geen predikant meer in de NGK. Hij is op zijn verzoek ontheven uit het predikantsambt, omdat hij in zijn huidige functie (begeleider en supervisor bij een zorginstelling) geen predikantstaken meer uitvoert. Jan Kiers was vanaf 1987 predikant in Rijsbergen en verbond zich in 1992 aan de NGK Den Helder, eerst gemeentepredikant, later als predikant met een bijzondere opdracht in de geestelijke verzorging. Na de opheffing van deze gemeente werd hij verbonden aan de NGK Wormer.

Kernredactie

Ad de Boer (hoofdredacteur), Debbie den Boer, Jan Haveman, Johanne de Heus (beeldredacteur), Leendert de Jong (hoofdredacteur), Peter Hommes, Erik Koning (eindredacteur), Jordi Kooiman (eindredacteur), Heleen Sytsma-van Loo, Maarten van Loon, Karel Smouter, Jolyn van Varik-Nijssink.

Brede redactie

Kernredactie plus Rob van Houwelingen, Hans Schaeffer, Peter Strating, Hans Vel Tromp.

Medewerkers

Eline de Boo, Han Hagg, Myriam Klinker-De Klerck, Jan Kuiper, Roel Kuiper, Almatine Leene, Bas Luiten, Jan Mudde, Maurits Oldenhuis, Anko Oussoren, Wim van der Schee, Karen Scheele, Joost Smit, Paul Smit, Esther Spiering-de Hek, Jeroen Sytsma, Roel Venderbos, Maarten Verkerk, Dick Westerkamp, Jeannette Westerkamp-Stegeman.

Redactieadres

t Hazeveld 115, 3862 XA Nijkerk, 033-750 67 87, redactie@onderwegonline.nl.

Lezersservice

Voor abonnementen, adreswijzigingen, opzeggingen en bezorgklachten: Nico Schenk, Droogoven 7, 3961 EW Wijk bij Duurstede, 0343-57 50 27, administratie@onderwegonline.nl.

OnderWeg in braille, grootletter en audio

OnderWeg is beschikbaar in passende leesvormen bij de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden (CBB). Neem voor meer informatie contact op met de CBB: 0341-565499.

Abonnementsprijzen

Jaarabonnement: € 48,50 (studenten € 24,25,- / Europa € 85,- / buiten Europa € 115,-).

Halfjaarabonnement € 26,75.

Abonnement OnderWegOnline: € 37,50.

Proefabonnement: drie maanden gratis.

Neem voor het afsluiten van een abonnement contact op met de lezersservice (zie hierboven) of vul uw aanvraag online in op www.onderwegonline.nl.

IBAN: NL89INGB0000404945 t.n.v. Gereformeerde Persvereniging OnderWeg te Wijk bij Duurstede.

Persvereniging

OnderWeg is een uitgave van de Gereformeerde Persvereniging OnderWeg.

Informatie: Marga van Gent-Petter (secretaris), persvereniging@onderwegonline.nl.

Bestuur Persvereniging

Bernard Bos, Marga van Gent-Petter, Aad Lootens, Hillie van de Streek en Tjirk van der Ziel.

Adverteren

Nico Postuma, 06-139 959 05, adverteren@onderwegonline.nl.

Zie voor de formaten, tarieven en verschijningsdata www.onderwegonline.nl/adverteren.

Vormgeving

Bredewold. Creatie, web & print. Postbus 86, 8090 AB Wezep, 038-376 33 90, fax 038-376 53 03, onderweg@bredewold.nl, www.bredewold.nl.

Technische realisatie en druk

Zalsman B.V., Steinfurtstraat 1, 8028 PP Zwolle, Postbus 1025, 8001 BA Zwolle, 038-467 00 70.

www.onderwegonline.nl

www.facebook.com/onderwegonline

www.twitter.com/onderwegonline

Een pleidooi voor levenslang leren en je leven delen

'Als je niet weet van welke God je houdt, hoe valt er dan iets te beleven?'

GKv-predikant Jasper Klapwijk (57) heeft iets met leren. Hij noemt zichzelf een 'lesboer' en is veel bezig met de vraag: hoe draag ik het evangelie over? In zijn gemeente in Den Haag-Scheveningen maakte hij voor de gemeentekringen materiaal bij de New City Catechism van Tim Keller, om het wegvallen van de middagdienst te compenseren. Daarvóór ontwikkelde hij als predikant in het Groningse Winsum met anderen een nieuwe catechesemethode. Maar het begon allemaal op Curaçao, waar hij vijftien jaar als missionair predikant werkte.

tekst **Ad de Boer**

'In de Curaçaose samenleving zijn de mensen wel religieus, maar de meesten hebben nooit de Bijbel leren lezen. Als mensen tot geloof komen, is de vraag: wat geloof je eigenlijk? En in wie geloof je? Ik heb me toen afgevraagd: hoe breng ik de kern van het evangelie over? Ik ben daar cursussen gaan geven, heel systematisch, over het Oude en het Nieuwe Testament. Ook in preken ben ik dat element van kennisoverdracht mee gaan nemen en de grote lijn van de Bijbel gaan schetsen.'

Toen kwam je terug in Nederland...

'En toen dacht ik: in de GKv leert iedereen van jongs af aan alle Bijbelboeken en alle Bijbelverhalen, dus die Curaçaose cursussen zullen wel niet nodig zijn. Maar er bleek juist ontzettend veel be-

langstelling voor te zijn. Want de systematische kennis van de Bijbel was bij veel mensen helemaal weg. Ze waren vooral hapsnap bezig; hier een tekstje, daar een tekstje. En dan vooral tekstjes die fijn zijn, die je aanspreken. Maar de opbouw en het grote verhaal van de Bijbel waren onbekend geworden.'

Wat je in de missionaire situatie had opgebouwd, bleek in een 'gewone' kerk dus heel relevant?

'Zeker, tot mijn verbazing dus. Er bleek veel veranderd te zijn. De gewoonte om thuis aan tafel Bijbel te lezen – een streepje zetten waar je ophoudt, de volgende avond na de maaltijd weer verder en zo in een paar jaar de hele Bijbel door – die praktijk is bij veel mensen weg. Daarnaast zijn de middagdiensten, waar

je in een jaar of langer via de catechismus belangrijke onderwerpen regelmatig terug laat komen, vaak slecht bezocht of weg. Persoonlijke Bijbelstudie gaat voor veel mensen aan de hand van een dagboekje, dat dan eens hier, dan weer daar iets uit de Bijbel pakt. En ook bij de catechese bleken er weinig of geen geschikte methodes die systematisch én eigentijds overdragen wat we geloven.'

Hoe is dat gat in de kennis van de Bijbel ontstaan?

'Daarin speelt de maatschappelijke ontwikkeling mee: de tijd van de grote verhalen was voorbij, kennis werd minder belangrijk. Voor een deel is dat positief, maar de reactie op de tijd dat kennis, verstand en zeker weten alles waren, is doorgeslagen. Het gaat alleen nog om

Jasper Klapwijk: 'Je moet tegenwoordig echt leren om Jezus te volgen en daar heb je elkaar voor nodig.' (beeld Dick Teske)

wat je een goed gevoel geeft, terwijl ik in de missionaire situatie heb geleerd dat voor een goede geloofsbeleving kennis belangrijk is. Om de relatie met God te beleven en te onderhouden, moet je weten wie God is, wat Hij gedaan heeft. Als je niet weet van welke God je houdt en wat het leven met Hem inhoudt, hoe valt er dan iets te beleven? Vergelijk het met een relatie tussen mensen: kennis

>> *'Als je je leven met elkaar deelt, leer je anders dan wanneer je een uurtje naar theorieën zit te luisteren'* <<

over je vrouw of vriendin is niet je hoogste doel, maar is wel nodig voor een goede relatie.'

Is dat gat nog wel te dichten?

'We zullen niet meer teruggaan naar de cultuur waarin je catechismuszondagen uit je hoofd leerde en belijdenis kon doen als je die kon opzeggen. Of je het ook werkelijk geloofde, werd niet gevraagd. Dat is tegenwoordig gelukkig anders. Bij onze jongeren hoor ik dat gevoel van "nu ben ik er" echt niet terug. Ze schrijven allemaal een geloofsgetuigenis en daarin drukken ze uit dat ze nog maar aan het begin staan en verder willen.

De vanzelfsprekendheid is ervanaf. Niet meer iedereen doet belijdenis. Dat is soms pijnlijk, maar ook wel prettig, in die zin dat de anderen het niet doen omdat het nu eenmaal hoort. Het is veel meer een persoonlijke keus geworden. Dus

terug naar vroeger? Nee. Maar toch houd ik de behoefte om in preken even een tijdlijn te schetsen: waar zitten we op de Bijbelse tijdlijn? Vaak krijg ik dan de reactie van mensen: hé, nu snap ik het. Ik geef nog steeds die cursussen Oude en Nieuwe Testament. Ik denk dat de wal het schip wel een beetje keert.'

Echt? Is die kloof in de breedte van de kerk overbrugbaar in een cultuur die stijf staat van de beleving? Of alleen bij de happy few die naar jouw cursus komen?

'Overbrugbaar is een groot woord. Het zal anders zijn dan vroeger. Er is een verschuiving geweest naar het gevoel en naar de vraag: is die kennis ook werkelijk beleefde kennis? Dat is nodig en dat is goed. Ik zeg dus niet: we moeten terug naar vroeger. Leren gaat niet alleen over theoretische kennis, maar ook over ervaren, beleven en voorbeelden

>>

Jasper Klapwijk: 'Hoe interactiever, hoe beter.' (beeld Ichthuskerk)

zien. En ook over met elkaar het leven en geloof delen. Ik wil dus niet overkomen als iemand die altijd maar loopt te klagen dat er niet genoeg geleerd wordt. Maar ik geloof dat we in het onbelangrijk vinden van inhoudelijke kennis echt zijn doorgeschoten en dat er op dat vlak nog wel wat te winnen is.'

Tegenwoordig wordt de kerk wel als oefenruimte getypeerd. Past dat in jouw pleidooi voor leren?

'Ja. Je moet niet alleen in een kerkzaal naar een verhaal zitten luisteren, maar met elkaar in kleiner verband daarover praten, je leven delen, voor elkaar bidden en dus een gemeenschap vormen. In een stad als Den Haag zijn nog maar weinig christenen. Je moet tegenwoordig echt leren om Jezus te volgen en daar heb je elkaar voor nodig. We doen met een paar teams van onze gemeente mee in het discipelschapstraject van Nederland Zoekt. Ik leer

daarin hoe belangrijk het is om met een kleine groep van vijf of zes mensen op te trekken. Een "huddel" heet dat. Daarin ontmoet je elkaar regelmatig en praat je over wat God in je leven doet, waar je weerstanden zitten en hoe je daarin verder komt.

>> 'Ik snap goed dat de tweede dienst niet meer werkt' <<

Openheid, aanspreekbaarheid en kwetsbaarheid zijn de sleutels om nieuwe stappen te zetten in je geloof. Dat kan in de vorm van zo'n huddel, maar ook in gemeentekringen. Centraal is: je leven delen en elkaar helpen om stappen te zetten. Als je je leven met elkaar deelt, leer je anders dan wanneer je een uur-

tje naar theorieën zit te luisteren. Meer samen eten dus dan samen vergaderen, leer ik daar.'

Maar hoe kleiner de groep, des te enger. Want dan kun je je niet meer verstoppertje.

'Juist in dat enge ervaar je dat leren niet altijd gemakkelijk is. Tegelijk noem je elkaar in de kerk broers en zussen: dat kleine familieverband, waarin je je hele leven deelt en alles van elkaar weet. Een handvol mensen. Heel kwetsbaar, maar ook ontzettend vormend. En niet alleen maar praatessies, maar met elkaar eten, samen leuke dingen doen, langs het strand lopen. Dat praat gemakkelijker dan wanneer je opeens met de knieën tegenover elkaar wordt gezet.'

Ik heb begrepen dat je naast het systematische leren ook interactief leren belangrijk vindt. Waarom?

'Op catechisatie vroeger werd er drie

kwartier tegen me aangepaard. En in kerkdiensten werd er gepreekt. Dus heel sterk in één richting. In een samenleving waarin we met zijn allen ongeveer hetzelfde dachten, kon dat nog. Maar om zeker te weten of je aansluit bij waar de persoon in kwestie zit en om hem mee te nemen in het verhaal, moet je vandaag de dag weten wat zijn vragen zijn. Daarom vind ik kringen belangrijk: daarin kun je elkaar leren kennen en reageren op wat er bij anderen leeft.

Ook in kerkdiensten kan dat. Toen ik in Nederland terugkwam, begon net de discussie over de tweede dienst. Toen zijn we met interactieve leerdiensten begonnen om de betrokkenheid te vergroten: aan het begin een stelling neerzetten en de mensen daarover met degenen die naast hen zitten even laten overleggen. En dan een paar reacties vragen en daar in je preek weer naar terugkoppelen. Mensen luisteren niet graag naar een lang verhaal. Ik doe het nu ook vaker met de ochtenddiensten. Hoe interactiever, hoe beter.

Dat interactieve is overigens niet de redding van de middagdienst. In mijn eigen gemeente zijn we met de middagdienst gestopt. Mensen kwamen gewoon niet meer. Met de middagdienst valt ook de catechismusprediking weg, waarin geloof, gebod, gebed en dat soort belangrijke onderwerpen regelmatig terugkomen. Dat hebben we opgevangen door voor de kringen materiaal te maken bij de New City Catechism, waarmee je op langere termijn de mensen systematisch door dat soort onderwerpen heen leidt. Bijna alle kringen maken er gebruik van. Vrijwillig, want in onze gemeente werkt er niks meer als je het oplegt.'

Frustreert het je dat die tweede dienst, die een leerdienst was, stopte?

'Nee, ik lig daar niet wakker van. Je moet reëel zijn. Als zo'n vorm niet meer werkt, moet je naar een andere vorm kijken. Ik snap ook goed dat dat niet meer werkt.

Onze ochtenddiensten waren behoorlijk lang. En we drinken altijd koffie na de dienst. Mensen wonen over Den Haag verspreid, zijn druk en willen zondags ook tijd steken in hun gezin. Ik zie het niet als geloofsafval dat ze de tweede dienst niet bezoeken. Wel als diezelfde mensen ook niet meer met de Bijbel bezig zijn en niet meer geïnteresseerd zijn in kringen. Maar dat is niet zo. Het zijn soms mensen die in de file naar een preek van Tim Keller luisteren.'

Zijn dat niet de uitzonderingen? Is de werkelijkheid niet minder rooskleurig?

'Weet je, vroeger zat de middagdienst vol, maar zat-ie dan vol met mensen die vol overtuiging zaten te luisteren naar een verhaal waar ze in de rest van de

>> *'Levenslang leren in de kerk heeft de tijd mee'* <<

week mee aan de gang gingen? Nee toch? Ik ben niet zo negatief over die verandering, maar ik zeg wel: naarmate je als christenen steeds meer een minderheid wordt, wordt het steeds lastiger om bewust gelovig te blijven. Vroeger bleef je wel meedraaien, in onze tijd is het vanzelfsprekende eraf. En daar moet je dus in investeren.'

In veel gemeenten stopt het leren over wat je gelooft na het belijden doen. Wat vind je daarvan?

'Leren is een levenslang proces. Als je de indruk wekt: als je belijden doet, is het klaar, straal je precies het tegenovergestelde uit. De visie op levenslang leren wordt in de kerk volgens mij breed gedeeld. Die past helemaal bij onze tijd. Vroeger was je na je leerperiode klaar en was het levenslang werken, nu is wer-

ken ook altijd blijven leren. Levenslang leren in de kerk heeft dus de tijd mee. Maar je moet het wel organisatorisch vormgeven en dat gebeurt te weinig. In mijn vorige gemeente hadden we een taakgroep leren. Die maakte een plan voor vier jaar: wat creëren we aan leermomenten, wat behandelen we op de kringen, welke cursussen worden er gegeven? Zowel voor jongeren als voor volwassenen. Dat taakgroepplan kwam in het jaarplan van de gemeente en als de kerkenraad dat vaststelde, werd het uitgevoerd. Zo werd de visie verankerd.'

Wat gebeurt er als leren in de kerk stopt na het belijden doen?

'Als je denkt: ik ben getrouwd en nu hoef ik niks meer van je te weten, dan is er echt iets fout gegaan. Met het geloof is het net zo. Als je je als christen wilt ontwikkelen, is het nodig dat je met de Bijbel bezig blijft. Als je dat niet doet en niet meer geïnteresseerd bent in de boodschap van het evangelie, is dat het begin van het einde.

Daarnaast benadruk ik dus het samen met anderen leren. Als je druk bent met je maatschappelijke carrière en geen tijd meer maakt om andere christenen te ontmoeten, gaat de wereld waar je in zit je leven bepalen. Opnieuw: dat is het begin van het einde. Je zult op een gegeven moment keuzes moeten maken: ik vind het belangrijk om deel uit te maken van een christelijke gemeenschap waarin je elkaar echt leert kennen.'

Toch dat Bijbelwoord: mijn volk gaat te gronde bij gebrek aan kennis?

'Ja. Als je kennis dan maar niet op de smalle, rationele manier invult, maar echt als een relatiewoord. Als kennis gaat ontbreken, gaat de relatie te gronde.'

Ad de Boer (NGK) is hoofdredacteur van *OnderWeg*.

tekst Heleen Sytsma-van Loo

Elke dag recht doen

Het is nog wat vroeg, maar geïnteresseerden kunnen nu al een scheurkalender voor 2018 bestellen met als thema '365 dagen goed en recht doen'. De titel verraadt meteen de organisatie die de kalender uitgeeft, namelijk Micha Nederland. Voor elk van de 365 dagen van het jaar geeft deze kalender een gedachte of idee om recht te doen.

De scheurkalender gaat in grote lijnen over twee soorten recht doen: zorg voor de schepping en zorg voor de naaste. En dus volgt een lofzang op het wonder-

lijke leven van de koekoek direct op een aantal tips over het verminderen van je afvalberg of het omgaan met je eenzame buurman of de vluchteling aan je voordeur. Ook vind je tips over verantwoord beleggen, moestuinieren, duurzaam eten en het kopen van eerlijke kleding, recepten en fietsroutes. Elke zondag is er een kort 'preekje' aan de hand van een Bijbeltekst. Theanne Boer had de leiding bij het samenstellen van de kalender en is daarbij geholpen door talloze schrijvers en organisaties.

Nadenken over preken

Ruim een jaar geleden verscheen van Tim Keller het boek *Preken. Geloof overbrengen in een sceptische tijd* (uitgeverij Van Wijnen). Kennisplatform AKZ-/Weetwat-jegeloofd wijdde er korte tijd later een studiebijeenkomst aan. Op de website van deze organisatie staan sinds vorige maand de video's van de lezingen die op deze studiedag zijn gehouden. Samen vormen ze een zesdelige cursus over verschillende aspecten van preken in de geseculariseerde context van de hedendaagse samenleving. Abonnees (vanaf €3,95 per maand) kunnen na inloggen meteen de hele serie bekijken. De lezing van trainer, spreker en auteur Paulien Vervoorn is voor iedereen gratis toegankelijk; deze gaat over het aanspreken van het hart in de prediking. Andere sprekers op de studiebijeenkomst waren Arie Baars, William den Boer, Kees de Groot, Paulien Visser en Jos Douma. Hun lezingen zijn te bekijken via www.weetwatjegeloofd.nl/cursus/geloof-overbrengen-in-een-sceptische-tijd (maar dus alleen na betaling).

Beeld uit de lezing van Paulien Vervoorn.

Vinken of vonken

Terwijl de zomer nog zindert, komt de kerkelijke karavaan weer in beweging. Apart eigenlijk, die seizoensarbeid in de kerk. September wordt stevig ingezet met startzondagen, meekijkcatecheses en kerkproeverijen. Om de feestvreugde te completeren, verzorgt onze classis een training voor startende ambtsdragers. Na mijn zomerslaap geef ik daarin een avond over gemeenteopbouw.

Dit vak is een interessante mix van theologie en organisatiekunde. Om fris en fruitig voor de groep te staan, heb ik deze zomer een boek van Mathieu Weggeman bestudeerd. Als verandergoeroe maakt hij gehakt van managers die afvinken en controleren. Nederland bezwijkt onder risicomijdend gedrag, terwijl juist fouten de leerschool bij uitstek zijn. Bij voortdurend controlegedrag keert de wal het schip. Professionals zullen de manager foppen of ongehoorzaam zijn. Of ze gaan 'meestribbelen', om gedoe te voorkomen. Regelmatig zeg je dan ja op een vraag, om die vervolgens op de stapel te leggen. In Duitsland hebben ze daar een acroniem voor: DELLE, *Durch Einfach Liegen Lassen Erledigen*.

>> Denk aan het schijnbare gemak waarmee de Oranjedames Europees kampioen voetbal werden <<

Wat stelt Weggeman daartegenover? Alles wat de *flow* bevordert. Dat is een toestand waarin alles vanzelf lijkt te gaan, als vakkennis en taken in balans zijn. Denk aan het schijnbare gemak waarmee de Oranjedames Europees kampioen voetbal werden. Leidinggeven is niet meer dan de droom laten zien, het perspectief voorleven en die inspiratie delen. En vooral blokkades wegnemen. Dan werk je samen zonder angst en met plezier.

Als straks de cursus start, zal ik een snufje Weggeman toevoegen. Als we de opbouw van de gemeente dienen, dan starten we bij de *flow*: de Geest is uitgestort. Als dan gaven van de Geest aangesproken en ingezet worden, als er fouten gemaakt mogen worden omdat we van elkaar houden, dan is dat een mooi startpunt voor het ambt. Niet vinken maar vonken.

Joost Smit is predikant van de Ontmoetingskerk (GKv) in Amersfoort-Vathorst.

Haperend geheugen

Een bijzondere uitgave van uitgeverij Jongbloed in samenwerking met het Nederlands Bijbelgenootschap is *Dwalen door verhalen. Bijbelse thema's, alledaagse herinneringen*. Het boek is speciaal gemaakt voor mensen die vergeetachtig beginnen te worden en voor hun familieleden of (geestelijk) verzorgers. Twintig platen herinneren hen aan gewone alledaagse momenten, zoals opstaan, persoonlijke verzorging, aanraking, bezoek, een maaltijd, vreugde en verdriet. Bij elke plaat horen een Bijbeltekst, een voorleesfragmentje en een paar eenvoudige gespreksvragen. Het eerste hoofdstuk bijvoorbeeld heet 'Het wordt licht' en daarbij hoort Genesis 1:3-5, over de eerste scheppingsdag. Vragen die misschien een gesprekje mogelijk maken zijn: hoe ging het vroeger na het opstaan?, en: wat voor weer is het vandaag? Auteur Hadey Buitenwerf hoopt dat het boek gebruikt wordt om lekker in te bladeren en te kijken, en dat het aanleiding geeft tot gesprekken van hart tot hart.

Voor iedereen

Na de succesvolle *Dogmatiek voor iedereen* komt uitgeverij Boekencentrum nu met *De Bijbel voor iedereen*. Met 'iedereen' wordt denk ik bedoeld de geïnteresseerde maar niet theologisch onderlegde lezer. Catecheten en jongerenwerkers kunnen er vast mee uit de voeten en vinden er een schat aan goed geordend materiaal. Het boek is fris en modern vormgegeven en geeft veel informatie en uitleg over het belang, ontstaan en karakter van de Bijbel. Het bevat en vermeldt ook allerlei hulpmiddelen bij het lezen en bestuderen van de Bijbel. In de lopende tekst ingevoegde kadertekstjes, herkenbaar aan

een pictogram, dagen uit om zelf of met elkaar over een bepaald onderwerp door te denken en te spreken, of in de Bijbel naar een antwoord op zoek te gaan. Auteurs zijn Pieter Siebesma, hoogleraar godsdienstwetenschappen en missiologie aan de ETF te Leuven, en Age Romkes, tot vorig jaar docent aan de CHE en nu betrokken bij Artios Netwerk. Op de website van die organisatie is een hoofdstuk van het boek te downloaden (www.artios.nl).

A photograph showing two hands, palms facing each other, bound together by several strands of rusty, twisted barbed wire. The hands are positioned in the center of the frame, with the fingers slightly curled. The background is a clear, bright blue sky with a soft, glowing white cross in the center, surrounded by radiating light rays. The overall composition is symmetrical and evokes a sense of spiritual liberation and hope.

*Want een slaaf die door de Heer
geroepen is, is een vrijgelatene van de
Heer, zoals degene die als vrij man
geroepen is een slaaf van Christus is.
(1 Korintiërs 7:22)*

Ben jij een slaaf?

Historici schatten dat in de tijd van Paulus bijna de helft van de bevolking bestond uit slaven. Het is dus logisch dat je een heel aantal keren het woord 'slaaf' tegenkomt in het Nieuwe Testament. Toch is de manier waarop Paulus de realiteit van de slavernij in verband brengt met Christus nog steeds actueel, want slavernij is dichterbij dan je denkt.

tekst **Almatine Leene**

Een slaaf is iemand die onder de controle staat van een ander die geweld en dwang toepast om die controle in stand te houden, met als doel uitbuiting. Slavernij is in Nederland ruim 150 jaar geleden afgeschaft en tegenwoordig internationaal verboden, maar volgens de Global Slavery Index zijn er wereldwijd nog steeds zo'n 46 miljoen moderne slaven. Ook in Nederland gaat het om duizenden mensen die worden uitgebuit, bijvoorbeeld in de seksindustrie. Het is moeilijk om exacte cijfers te geven over moderne slavernij, omdat het vaak in het verborgene plaatsvindt, maar het beeld is hoe dan ook schrikwekkend. De cijfers zijn eigenlijk nog hoger als we de definitie van slavernij verbreden. Als iemand aan jou zou vragen of jij een slaaf bent, dan is je antwoord waarschijnlijk ontkennend. Maar de kans is groot dat je het toch bent. Bijvoorbeeld een slaaf van je telefoon, van geld, sigaretten, drank of porno. De één natuurlijk wat meer en de ander wat minder, maar voor je het weet vernietigt een verslaving jouw leven en dat van anderen. Dat risico is groter dan je in eerste instantie misschien denkt.

Paulus noemt alle mensen slaven van de zonde (Romeinen 6:17). Zonde houdt je gevangen en zorgt ervoor dat je niet vrij bent. Volgens de Bijbel is elk mens zondig en dus een slaaf van de zonde. Zonde werkt zoals veel verslavingen: ze lijkt aantrekkelijk en je gelukkig te maken, maar uiteindelijk heeft ze een tegenovergesteld effect. Zoals mensenhandelaren hun slachtoffers een beter leven beloven, maar hen vervolgens op verschillende manieren gevangenhouden. Toch heeft de zonde gelukkig niet langer het laatste woord: door Christus is het mogelijk geworden dat je geen slaaf meer bent van de zonde (Galaten 4:7). Toch?

Slaaf Christus

Paulus gaat echter nog een stap verder nadat hij heeft gezegd dat gelovigen geen slaaf meer van de zonde zijn,

maar door Christus vrije mensen. Dat laatste bedoelde hij overigens niet letterlijk, want het was voor slaven immers vaak niet mogelijk om daadwerkelijk vrijgekocht te worden als ze christen werden. Maar geestelijk waren ze wel vrij. Paulus doet er zoals gezegd nog een schep bovenop, want hij noemt zichzelf een aantal keren een slaaf. Van Christus wel te verstaan (Romeinen 1:1; Kolossenzen 4:12; Galaten 1:10). Hij zegt dat alle vrije mensen daartoe geroepen zijn. Is dat niet gek? Eerst beweren dat je geen slaaf meer bent,

>> Er zijn wereldwijd nog steeds zo'n 46 miljoen moderne slaven <<

en vervolgens zeggen dat je een slaaf van Christus bent? Om te begrijpen wat hij bedoelt moeten we eerst naar Christus zelf kijken. Hij is namelijk zelf slaaf geworden (Filippenzen 2:7). Hij werd een mens net als wij, die allemaal slaven zijn, en identificeerde zich dus met ons. Hij diende zoals slaven doen en gaf zijn leven. Zoals een slaaf totaal gehoorzaam is aan zijn meester, zo was Jezus gehoorzaam aan zijn Vader. Hij werd door Judas zelfs verkocht voor de prijs van een slaaf. Van een slaaf wordt niet veel verwacht, zeker niet in de tijd van de Bijbel en in onze tijd nog altijd niet. Maar slaaf Jezus werd een redder. Dat is de wereld op zijn kop, want het lijkt onmogelijk. Zoals de slaaf Jozef uiteindelijk de koning werd die zijn familie van de dood zou redden, zo is ook de slaaf Christus koning geworden. Al is uiteraard het grote verschil tussen Jozef en Jezus dat Jezus er vrijwillig voor koos en Jozef niet.

In dat voetspoor gaat Paulus verder. Hij aanvaardt dat een

>>

>> Jezus werd door Judas zelfs verkocht voor de prijs van een slaaf <<

slaaf zijn redder is, hij wil Hem dienen en noemt zichzelf daarom ook vrijwillig 'een slaaf'. Daarmee stelt hij zich ondergeschikt op aan zijn Heer. Dat vraagt nogal wat van iemand, want nu is zijn eigen wil niet meer het belangrijkste. Maar als Christus je baas (= Heer) is, dan is dat de beste keuze die je kunt maken, want Hij heeft het beste met je voor. Pas als je beseft dat Christus jou ware vrijheid geeft, wil je jezelf onderschikt maken aan Hem. Christen zijn betekent dus dat je slaaf wordt van de verhoogde slaaf Christus. Dat is in niets te vergelijken met een slaaf zijn van mensen (1 Korintiërs 7:23).

Verslaving

Christus verlost ons van iedereen en alles dat ons bindt. Dat betekent dat we moeten strijden tegen verslaving en slavernij. Het begint bij je eigen vrijheid. Dat vraagt misschien wel allereerst om een kritische blik naar binnen: in hoeverre ben jij zelf een slaaf van mensen of van Jezus? Ben je waarlijk vrij? Vrij van godsdienst, van erkenning, van materialisme, van angst? Door de heilige Geest is het mogelijk om daarvan verlost te worden.

Slaaf zijn van Jezus betekent ook dat we ons dienstbaar opstellen om anderen te vertellen over die ware vrijheid en hen te helpen met het vinden ervan. Dat kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld door op te letten waar jij je kleren koopt. Er zijn kledingmerken die gebruikmaken van kinderarbeid of hun personeel onder slechte omstandigheden laten werken. Je kunt ook aan mensen vragen of hun baas zich aan de wet houdt als het gaat om hun werkuren en salaris. Vaak zijn het buitenlanders die door Nederlanders worden uitgebuit. Enkele jaren geleden wijdde *Een Vandaag* een reportage aan de zaak van tien Indonesische mannen die door een mensenhandelaar naar Den Haag waren gehaald om daar soms wel vijftien uur per dag te werken voor zo'n 25 euro. Het grootste deel daarvan moesten ze ook nog terugsturen naar de mensensmokkelaar in Indonesië. Ze sliepen onder erbarmelijke omstandigheden en werden gebeten door ratten. Slavernij is dus nog steeds springlevend en dichterbij dan je denkt. Tegenwoordig zijn er verschillende organisaties die zich hiervoor inzetten en die goede ideeën hebben over hoe moderne slavernij tegeengegaan kan worden.

Dit geldt net zo goed voor verslavingen. Als we geloven

dat Christus degene is die verlost, dan moeten we nooit de moed opgeven met mensen die verslaafd zijn aan bijvoorbeeld drank of drugs. Juist christenen zouden zich moeten inzetten om verslaving en slavernij tegen te gaan, want niemand mag een slaaf van mensen zijn of van wat dan ook. Alleen jezelf een slaaf van Christus weten, maakt je waarlijk vrij.

Almatine Leene is docent dogmatiek aan Viaa Hogeschool in Zwolle, onderzoeker aan de Universiteit van Stellenbosch en predikant van de Nederduits Gereformeerde Kerk Stellenbosch-West.

Om over na te denken

1. Er zijn veel Nederlandse en internationale organisaties die zich inzetten tegen moderne slavernij. Surf bijvoorbeeld eens naar de website van International Justice Mission (ijmnl.org), een christelijke organisatie die wereldwijde slavernij bestrijdt, of naar www.fairwork.nu, een organisatie gericht op slavernij in Nederland. Deze organisaties doen verschillende praktische voorstellen om moderne slavernij tegen te gaan. Wat kun jij doen? Kijk ook eens naar de uitzending van *Een Vandaag* over 'Moderne slaven om de hoek' (www.eenvandaag.nl/binnenland/41759/moderne_slaven_om_de_hoek). Daarin wordt het verhaal van twee slachtoffers van slavernij in Nederland verteld.
2. Zie jij jezelf net zoals Paulus ook als slaaf van Christus? Zo ja, wat betekent dat dan voor je dagelijks leven? Indien niet, waar heeft dat mee te maken? Denk je dat je dat moet veranderen?
3. Een actueel onderwerp zoals het besluit van de synode van de GKV over vrouwen in de ambten, wordt vaak vergeleken met de afschaffing van de slavernij, terwijl de Bijbel daar nergens expliciet voor pleit. Kun je volgens jou deze twee onderwerpen vergelijken of niet? Waarom denk je dat het gebeurt?
4. Lees het boek *Passie voor recht. Op zoek naar kerken met lef* van Jim Martin. Hij geeft tips aan kerken om betrokken te raken bij het bestrijden van onrecht.
5. In de NBG1951-vertaling en de Statenvertaling wordt het Griekse woord *doulos* een flink aantal keren vertaald met 'dienstknecht' en in de NBV met 'slaaf'. Is er een verschil in betekenis? Zo ja, welk?

Wat bezielt me?

Wat mij bezielt is dat God van mij houdt. Ongelooflijk! Ik zoek bezieling om dat nog beter te kunnen ervaren. Jij ook?

Neem een proefabonnement op christelijk magazine OnderWeg.

Ga naar onderwegonline.nl/gratis

Drie maanden gratis, stopt automatisch.

Onder
Weg

Inspiratie
voor
reisgenoten

'Ondanks alles ben ik blij met mijn leven'

Met zijn racefiets bedwong hij de Alpe d'Huez en de Mont Ventoux. Hij was een gerespecteerd historicus die volgens sommige collega's klaar was om hoogleraar te worden. Toen kwam er uit het niets een zwaar herseninfarct, dat het einde van zijn hobby en carrière betekende. Antheun Janse (55) is tegenwoordig blij dat hij er weer met een aangepaste tandem op uit kan: 'Mijn leven was de afgelopen jaren vaak een strijd tussen verveling en vermoeidheid. Maar die fiets is een geschenk uit de hemel.'

tekst **Embert Messelink**   beeld **Jaco Klamer**

Hij doet zelf de deur open in zijn woning in Zoetermeer. Leunend op een stok, wat zwaaiend met zijn ene been, dat voorzien is van een spalk ter hoogte van zijn kuit. Zijn stoel zet hij halverwege het gesprek verder achterover om niet te vermoeid te raken. Het praten is licht monotoon met korte haperingen. Maar het gaat. 'Dat is mijn grote geluk. Mijn rechterhersenhelft is beschadigd door het infarct. Ik ben linkshandig en doorgaans zit het taalcentrum dan rechts in je hersenen. Maar bij 5 procent van de linkshandigen zit het taalcentrum ook links. Daar ben ik er één van. Communiceren kan ik dus gelukkig nog.'

Etiket

Antheun Janse woont met zijn vrouw Marieke in Zoetermeer. Van de vijf kinderen woont er nog één thuis. Ze zijn lid van de samenwerkingsgemeente De

Lichtzijde (NCGK) te Zoetermeer. Antheun is zoon van NGK-predikant Johan Janse (1932-2005) en kleinzoon van de bekende A. Janse uit Biggekerke. Deze schoolmeester was voorman van een vernieuwingsbeweging binnen de toenmalige Gereformeerde Kerken. Opa Janse overleed twee jaar voor de geboorte van Antheun. Maar in zijn jeugd was opa wel nadrukkelijk aanwezig. 'Als we jarig waren, kregen we altijd een boek dat door opa was geschreven.' Hij groeide op in de Haarlemmermeer, in een dorp dat nu is opgeslokt door Schiphol. Later verhuisde het gezin naar Den Haag. Antheun was de tweede van zeven kinderen. 'Als domineeszoon had je in die tijd een etiket. Ik zal nooit vergeten dat een vriendje op mijn verjaardag zei: "Je hebt zeker een bijbel gekregen." Dat vond ik niet leuk. Maar ik had het voorrecht dat mijn vader een fijne predikant was. Ik

kon veel van hem leren, van zijn preken en wat hij er thuis over vertelde. Mijn vader was een milde man: als je eens kritisch over iemand was, wist hij altijd wel wat goeds te noemen. Zijn geloof leefde. Hij bracht het in verband met de dingen die gebeurden.'

>> *'Nee, ridders interesseerden mij eigenlijk niets'* <<

Leuke verhaaltjes

De interesse voor de geschiedenis van de middeleeuwen had Antheun nog niet als jongen. 'Nee, ridders interesseerden mij eigenlijk niets. Het begon voor

Antheun Janse (op de fiets met zijn vrouw Marieke): 'Die fiets is een geschenk uit de hemel. Het geeft me zo veel nieuwe energie, het vult dagen die anders moeilijk door te komen zijn.'

mij tijdens mijn middelbareschooltijd. Ik was een groot liefhebber van Latijn. Het werd vooral interessant als Latijn dicht bij huis kwam, dus Latijnse teksten over Nederland in de middeleeuwen. Ik ging geschiedenis studeren in Leiden en daar werd ik tijdens mijn studie student-assistent. Ik had namelijk college gelopen bij een hoogleraar die na een slopende ziekte overleed. Hij was bezig met de vertaling van een historisch werk. Zijn collega's wilden dat iemand dat werk zou afmaken. Ze hebben wat geld losgepeuterd en mij aangesteld om er een jaar lang aan te werken: *De kroniek van het klooster Bloemhof te Wittewierum*. Een

dertiende-eeuwse kroniek, die erg goed bewaard is gebleven.'

Antheun werd assistent-in-opleiding, promoveerde cum laude en kreeg een postdocplaats aan de universiteit van Leiden. Hij bracht het tot universitair hoofd-docent. 'De colleges beschouwde ik eerst als een noodzakelijk kwaad, maar ik ontdekte dat ik wel enig talent had. Het was mooi werk. De vakgroep geschiedenis bestond uit een fijne club mensen, ik heb er met heel veel plezier gewerkt.'

Er verschenen boeken van zijn hand: over Jacoba van Beieren, over de adellijke elite in de late middeleeuwen en over Jan van Schaffelaar. In interviews die hij destijds

gaf, is Antheun Janse een historicus die graag afrekenet met alle legendes en mythes rond historische figuren. 'Volgens mij is dat de taak van een historicus: de leuke verhaaltjes doorprikken. Dat brengt ons dichterbij de werkelijkheid. Ik ben opgeleid om tot de bodem te gaan en niet zomaar alles aan te nemen wat er gezegd wordt.'

Helm

In de kerk was Antheun actief in de muziekgroep, hij speelde orgel en piano. Hij was actief in de commissie die de vieringen voorbereidde. In zijn vrije tijd was hij een fanatiek wielrenner. Met zijn

Antheun Janse: 'Ik ben nooit boos geweest op God, zo ben ik niet. We weten dat dit soort dingen gebeuren. Als elke christen zou genezen, dan zou iedereen geloven, maar wel om de verkeerde redenen.'

zoons en met vrienden bedwong hij heel wat Franse toppen en cols. 'Ik herinner me dat ik vrij vaak hoofdpijn had. Maar op een gegeven moment ging het beter. Ik was fit. We hadden plannen om mee te doen aan La Marmotte, een fietstocht over vier cols. De medische keuring was in orde. Ik hoor het de dokter nog zeggen: "Van mij krijg je een tien." Een paar dagen later lag ik op de intensive care.' Het herseninfarct kwam op 6 mei 2013, volkomen onverwacht en heftig. Een duidelijke oorzaak is nooit gevonden. Bloedverdunners hielpen niet om het verstopte bloedvat open te krijgen. Het beschadigde gebied ging opzwellen en werd levensbedreigend. 'Ik heb een klein hoofd en misschien vrij veel hersens. Dat was het probleem', zegt hij er nu over. 'Ik ben met spoed geopereerd, er werd een groot stuk van mijn schedel verwijderd. Ik heb vier maanden met een soort helm rondgelopen. Ik was net Willempie van

André van Duin, je kent dat wel. Daarna werd het stuk schedel weer teruggezet.' 'Van die eerste tijd weet ik weinig meer. Ik kon niet meteen naar huis, ik moest allerlei therapieën doen.' Zijn vrouw Ma-

>> 'Als je niks kunt onthouden, word je heel onzeker' <<

riek vult aan: 'In die eerste weken zei je altijd: "Met mij gaat het goed, ik lig hier heerlijk." Ik denk dat het pas later steeds meer tot je doordrong wat er gebeurd was.' Antheun beaamt: 'Dat ik mijn tijd moest doorbrengen in een revalidatiecentrum vond ik vreselijk. Ik had natuurlijk een enorme klap gehad, het leven

was sowieso moeilijk. Maar dan ook met vreemde mensen op een zaal liggen en de hele dag niks doen. Bovendien was ik mijn geheugen en mijn oriëntatie kwijt. Als je niks kunt onthouden, word je heel onzeker. En het duurde natuurlijk lang voordat ik dit nieuwe leven kon accepteren. Op een gegeven moment denk je: zo is het nu.'

Tandem

Antheun gebaart naar een fotoboek dat op tafel ligt. 'Nu is het tijd om dat er even bij te pakken.' Het boek heet 'Mijn klimmersjaren' en staat vol foto's van stoere wielrennerstochten met zoons en vrienden in bergachtig Frankrijk. Op één van de eerste pagina's staat een motto: 'Huil niet omdat het voorbij is, maar lach omdat je het hebt meegemaakt.' De vrienden hebben ook de afgelopen tijd van zich laten horen. Via een sponsoractie kochten ze een aangepaste tandem voor Antheun, die hij even later met trots laat zien. 'Mijn conditie is beter, maar mijn oriëntatievermogen is nog prut.' Het infarct heeft zijn leven diepgaand veranderd. 'We zitten hier thuis meer op elkaars lip, dat is niet altijd makkelijk. Mijn karakter is veranderd: ik ben directer geworden, maar ook ongeremder. Als er koekjes op tafel liggen, eet ik ze allemaal op. Het positieve is dat het verlegene van vroeger ook verminderd is. Maar mijn emoties spelen wel vaker op.' Ook in dit gesprek raakt hij verschillende keren zichtbaar ontroerd, zonder dat meteen duidelijk is waarom.

Kroniekje

'Ik dacht: college geven, dat kan ik nog. En ik zal dat laten zien ook. Een collega hielp me. Het werd een drama. Hij moest constateren dat het niets werd. En ik moest het toegeven. Van tevoren kon ik niet slapen, ter plekke kon ik niets onthouden. Ik ben volledig afgekeurd. Volgens de bedrijfsarts was mijn restwaarde nihil, zo zei hij het. Omdat ze heel vrien-

Relevant

Toen het mode was buiten de kerk zijn we er in de kerk ook maar wat druk mee geweest: relevantie. We stelden ons eindeloos de reclamemakersvraag: op welke vraag is het goede nieuws over Jezus eigenlijk het antwoord? Allerlei antwoorden zijn uitprobeerde. Van de dit jaar jubilerende oudste vraag: hoe krijg ik een genadig God?, via een negentiende-eeuws: wat is bron van moraliteit in de samenleving?, een vroeg twintigste-eeuws: wat is het doel van ons bestaan?, een midden twintigste-eeuws: is er hoop?, en een laat twintigste-eeuws: is dit alles wat er is?, naar een eenentwintigste-eeuws: waar is er überhaupt nog echt iets te beleven? Telkens werden de folders, de beleidsstukken, de kerkgebouwen, de preken en de liederen erop aangepast. Erg veel heeft het niet opgeleverd, behalve vermoeidheid en bij elk nieuw seizoen de angst voor wat er nu weer verzonnen zal zijn waar we allemaal aan mee moeten doen.

>> Laat er ergens even een moment zijn waar wat je doet nergens goed voor hoeft te zijn <<

Inmiddels is die mode aan het voorbijgaan, buiten de kerk, en net zo goed binnen de kerk. Laat er ergens even een moment zijn waar geen reclame is (ook niet voor goede doelen), waar wat je doet nergens goed voor hoeft te zijn, waar je buiten de eindeloze ratrace van de relevantie even tot rust kunt komen – het is de paradoxale relevantie van de kerk aan het worden.

Voor we daar nu weer op in gaan springen, is het misschien goed ons te realiseren dat het goede nieuws over Jezus op geen enkele vraag het antwoord is. Het is er al lang vóór wij onze vragen stellen. Ook voor relevantie geldt dat heidenen dat najagen, maar dat wie Gods koninkrijk zoekt het er als extraatje bij krijgt. Het zou zomaar kunnen dat iemand een ander soort vraag stelt: waarom komen jullie hier eigenlijk elke week bij elkaar om iemand, God of zo, te bedanken voor ons leven? Dán is het goede nieuws over Jezus het antwoord.

Wim van der Schee is beroepbaar predikant in de PKN.

>> *‘Volgens de bedrijfsarts was mijn restwaarde nihil’* <<

delijk zijn bij geschiedenis, hebben ze me aangeboden gastmedewerker te worden. Het onderzoek waaraan ik werkte, mag ik afmaken. Het gaat om het zogenoemde *Goudse kroniekje*, over de graven van Holland. Ik probeer uit te zoeken waarom het geschreven is, wat de bedoeling ervan is. Twee keer in de week is er een taxi die mij daarheen brengt.’

‘Kort na het infarct heb ik vaak gedacht: het leven is een kwelling geworden. Het is een strijd tussen verveling en vermoeidheid. Als je niks doet, word je niet zo moe. Wil ik toch wat gaan doen, dan speelt die moeheid me meteen parten. Niet zo lang geleden hebben we een oproep in het kerkblad geplaatst: wie wil er met mij fietsen? Er is nu een gemeentelid van 72 dat elke week met me fietst. Hij doet het niet voor minder dan dertig kilometer. Die fiets is een geschenk uit de hemel. Het geeft me zo veel nieuwe energie, het vult dagen die anders moeilijk door te komen zijn. Twee keer in de week ga ik ook naar fysiotherapie, met de rolstoel. Dan ben ik even zelfstandig. Op dat soort momenten kan ik een hele dag teren.’

Marieke: ‘In het begin waren er heel veel regelingen. Maar op een gegeven moment moet je constateren: dit is het ongeveer. Ik vind accepteren nog wel lastig. Onze kinderen hebben er ook wel een klap van gekregen. Ze realiseren zich dat ze papa niet meer kunnen vragen om even mee te klussen in hun nieuwe huis, om maar iets te noemen.’

Presteren

Antheun: ‘Ik ben nooit boos geweest op God, zo ben ik niet. We weten dat dit soort dingen gebeuren. Als elke christen zou genezen, dan zou iedereen geloven, maar wel om de verkeerde redenen.’ Marieke: ‘In het begin dacht ik: als ik ook nog aan God ga twijfelen, ben ik helemaal alles kwijt. Dat heb ik niet gedaan. Maar ik verlang wel naar meer concreet gevoel dat God helpt, dat Hij er is. We hebben enorm veel steun vanuit onze gemeente. Dat is ook hulp van God. Daar zijn we echt heel blij mee. Maar er zijn ook andere momenten, dat het moeilijk is.’ Antheun: ‘De druk van carrière maken is verdwenen. Ik was vroeger vaak onzeker over mijn werk, ik ervoer veel druk om te presteren en verder te komen. Als je niet presteerde, lag je eruit. Ik hoef nu niets meer. Ik hecht wel heel erg aan vaste structuren en vertrouwde dingen. Dan weet ik waar ik aan toe ben. En de ene dag gaat het beter met me dan de andere. Maar ondanks alles ben ik blij met mijn leven.’

Embert Messelink is zelfstandig tekstschrijver.

Verlangen naar een veilige groep

De kerk als familie

Robin (17) doet mee met vrijwel alle activiteiten in de gemeente. Ze is altijd op de clubavond, komt trouw bij de tienerpreken en is vrijwilliger bij de Kliederkerk, een op jonge kinderen gerichte familieviering van verschillende kerken samen. Robin is voor samen. Samen met vrienden, samen vieren en samen praten over de dingen die er voor haar toe doen.

tekst **Paul Smit**

Agenda

- 23 september: Schooldag 2017 TU Kampen. Zie www.tukampen.nl/kalender/schooldag-2017.

Theologische Universiteit
GEREFORMEERDE KERKEN

- najaar: training 'Verbeter jezelf als catecheet', in Roden en Ermelo. Zie voor meer info www.praktijkcentrum.org/project/verbeter-jezelf-als-catecheet.
- 30 september: 'Op missie', trainingsevent van Youth for Christ voor missionair jongerenwerk. Zie yfc.nl/opmissie.
- 7 oktober: symposium Self(w)ie, over zelfbeeld, eigenheid en jongerencultuur. Zie www.butotogether.nl/buevents/7-10-symposium-selfwie.

We hadden al maanden eerder afgesproken om een keer te gaan lunchen en nu, na haar havo-examen, is het er dan van gekomen. We zitten bij de Mac langs de startbaan van Schiphol. Een plek die voor haar op een bijzondere manier extra leuk is. Ze begint volgend jaar aan de opleiding vliegtuigtechniek en houdt van vliegen en vliegtuigen. Vooral stuntvliegen vindt ze geweldig en dat heeft ze al verschillende keren gedaan. De manier waarop ze erover vertelt werkt aanstekelijk. Ze is enorm enthousiast. Die aanstekelijke uitwerking heeft Robin vaker, ze nodigt uit om enthousiast mee te doen, samen.

Vechtscheiding

Robin is in veel opzichten niet anders dan anderen, gewoon een 17-jarige jonge vrouw die net is geslaagd. Wat haar persoonlijkheid een extra facet geeft, komt door wat ze heeft meegemaakt tijdens en na de (v)echtscheiding van haar ouders. Die zorgde voor veel spanningen en daar heeft ze als oudste kind in het gezin veel van meegekregen. Deze ervaring en het opgroeien zonder vader maken dat Robin in het contact met leeftijdgenoten niet altijd even makkelijk de aansluiting weet te

vinden. Haar leven kent echt twee kanten. Enerzijds de gebruikelijke ontmoetingen met vrienden en vriendinnen, samen naar de film of andere dingen doen. Anderzijds haar ervaringen met strijd en verlies door de scheiding van haar ouders en hoe dat haar heeft gevormd. Het is daardoor voor Robin soms moeilijk om met de normale tienerproblemen om te gaan, zoals gedoe thuis, gedoe op school, gedoe in de vriendengroep, gedoe met jongens die haar leuk vinden of andersom.

Aanpassen

Voor Robin speelt dat extra aspect altijd mee. Een emotionele laag die zij niet expliciet onder woorden brengt, maar die wel voelbaar aanwezig is. Aan alles merk ik dat mensen zich in haar ogen enorm kunnen aanstellen. Het raakt haar dat anderen enorm moeilijk kunnen doen over dingen die zij totaal onbelangrijk vindt. Dit ervaart ze ook wel bij volwassenen, maar het meest bij haar leeftijdgenoten. Ze praat daardoor eerder met een beperkt aantal volwassenen over wat haar bezighoudt en hoe ze in het leven staat, dan dat ze dit deelt met haar leeftijdgenoten. Deze volwassenen hebben in haar ogen meer

Iemand als Robin vindt haar schoolvriendinnen leuk om mee om te gaan en toch is er niet die herkenning waardoor ze alles met hen kan bespreken.

>> Mensen kunnen zich in haar ogen enorm aanstellen <<

geduld, meer begrip en meer inzicht. Inzicht dat haar helpt om het gedrag van anderen een plek te geven, ook dat van haar ouders. Robin wil wel met haar leeftijdgenoten optrekken en doen wat iedereen doet, maar dat is altijd aanpassen voor haar. Dit kwam duidelijk naar voren toen we spraken over de jongens die ze leuk vindt. De jongens zijn vaak te onvolwassen om echt mee te kunnen praten. In haar woorden: 'Het zijn nog echt van die jongetjes.' Bij haar schoolvriendinnen speelt het op een vergelijkbare manier: leuk om mee om te gaan en toch is er niet die herkenning waardoor ze alles met hen kan bespreken.

Familie

Robin zoekt naar verbondenheid en naar mensen om zich heen bij wie ze zich thuis voelt en met wie ze dingen die haar bezighouden kan delen en bespreken. Ze verlangt naar een veilige groep mensen bij wie zij kan zijn wie ze is: een gewone jonge vrouw met extra ervaringen. En juist door de gebrokenheid die er thuis was, heeft ze geleerd om geduldig en behulpzaam te zijn. In de eerste plaats richting

haar eigen familie, maar ook breder. Deze houding is voor haar kenmerkend voor de kerk. En voor die selecte groep volwassenen waar ze mee kan praten, die ze ook kent via de kerk. Het zijn de mensen die om haar, haar moeder en haar jongere broertjes heen staan. De gemeente fungeert voor haar als een familie. De werkelijkheid van Jezus' liefde ervaart ze in de praktijk, samen met deze mensen. Maar met het verstandelijke geloof in God, en alles wat daarin in meekomt aan theologische leerstellingen, heeft ze moeite.

Levenservaring

In Robin herken ik allerlei tieners, jongeren en jongvolwassenen die ook met zo'n extra facet in hun leven te maken hebben. De ervaringen die ze hebben meegemaakt zorgden ervoor dat ze op bepaalde terreinen van hun leven al jong met emoties werden geconfronteerd (en om moesten leren gaan) die doorgaans toegeschreven worden aan volwassenen. Op dat terrein hebben deze jonge mensen gewoonweg meer levenservaring dan mensen die misschien wel tientallen jaren ouder zijn. En de combinatie van nog jong zijn en toch al die levenswijsheid op een bepaald terrein hebben, dat schuurt.

Het schuurt bij deze jonge mensen in henzelf en het schuurt met de omgeving. Leeftijdgenoten kunnen niet omgaan met die emoties, omdat zij zelf (nog) geen idee hebben waar het over gaat. Zelfs voor volwassenen zonder vergelijkbare ervaringen

is dat lastig. Het kan met volwassenen ook schuren, omdat deze jongeren ook nog gewoon echt jong zijn. Dat ze serieus om kunnen gaan met een bepaalde ervaring in hun leven betekent nog niet dat ze plotseling op alle andere gebieden ook in één keer volwassen zijn en zich als zodanig gedragen.

Paul Smit is jeugdwerkadviseur bij het NGK Jeugdwerk. Met bijdragen van Karen Scheele (NGK Jeugdwerk) en Anko Oussen (Praktijkcentrum GKv). Robins naam is vanwege haar privacy gefingeerd.

Media/tips

Kom je als jeugdwerker in contact met jongeren met een extra facet in hun leven en zoek je ondersteuning? Op de website van De praatpaal kun je meer informatie vinden over allerlei onderwerpen. De praatpaal is een interkerkelijke commissie voor kinder- en tienerpastoraat. Je vindt er links die verwijzen naar sites over specifieke problemen en levensfasen, maar ook naar leuke sites voor kinderen. Zie praatpaalermelo.nl.

Over genderneutrale communicatie en onze eenheid in Christus

‘Goedemorgen mensen!’

Hebt u zich geërgerd aan het gedoe rond genderneutraal aanspreken? Eind juli was het in het nieuws: de NS spreekt reizigers niet meer aan met ‘Dames en heren’, maar met ‘Beste reizigers’. Daarmee wil de NS zich profileren als maatschappelijk verantwoorde onderneming, die begrip heeft voor mensen die anders zijn. Hoe moet je daar als christen op reageren?

tekst **Klaas van den Geest**

Er komt steeds meer aandacht voor mensen voor wie hun sekse niet vaststaat. Zij ervaren dat ze in het verkeerde lichaam zitten. Je voelt je man maar zit in een vrouwenlichaam, en andersom. Dat leidt tot buitengewone identiteitscrises. Alleen met tijdige hulp kunnen zij een evenwichtige identiteit ontwikkelen. Daarnaast zijn er mogelijkheden om je lichaam hormonaal en door middel van chirurgische correcties te laten veranderen. Mensen die daar gebruik van maken zijn transgenders. Daarnaast zijn er mensen met een dubbele seksuele identiteit, de biseksuelen. Ook bij deze mensen leidt de eenzijdige benadering in de samenleving vaak tot grote eenzaamheid. Na alles wat hierover de laatste decennia bekend is geworden, is wel duidelijk dat je dit niet kunt afdoen met simpele oneliners als: ‘Ze moeten niet moeilijk doen, je bent óf man óf vrouw, punt uit.’ Dat zeggen we inmiddels hoop ik ook

niet meer van homoseksuelen, die hun identiteit zo ervaren dat ze zich alleen maar aangetrokken voelen tot (en veilig bij!) seksegenoten.

Avontuurtje

Ik heb het nu niet over mensen die met seksuele relaties *experimenteren*. Dat gebeurt ook: mensen die gewoon iets nieuws proberen. Een triootje, een homoseksueel avontuurtje. Vanuit het christelijk geloof ligt daar wel degelijk een grens. Dat is pervertering van de seksualiteit, uit puur hedonistische motieven of zelfs verving. Het lijkt erop dat we steeds hardere prikkels zoeken om seksuele bevrediging te ervaren. De porno-industrie (en mensenhandel!) vaart er wel bij. Het gaat dan niet over relaties van liefde en in trouw, maar om het uitleven van seksuele driften en lusten. De Bijbel noemt dat pervertering van de oorspronkelijke bedoeling van de schepper (Romeinen 1:18-32).

Variaties

Hoe reageer je nu op die trend dat bedrijven genderneutraal beleid als handelsmerk gaan voeren? Als christen kun je twee kanten op.

Enerzijds kun je zeggen dat de Bijbel zonder terughoudendheid spreekt over mannen en vrouwen. Zelfs God en Jezus worden met mannelijke voor-naamwoorden benoemd. Toch wil dat allerminst zeggen dat God zelf mannelijk is. Ja, Jezus zien we als de Zoon van God, God die mens werd. Hij nam geen vrouwelijke, maar een mannelijke identiteit aan. Wat kun je daaruit afleiden? Niet meer dan dat God ervoor kiest om zichzelf in culturele termen bekend te maken, omdat Hij spreekt in een culturele wereld die deze beelden hanteert. Het zegt niets over wie of wat God zelf is. Het is zelfs onmogelijk om dat in menselijke bewoordingen te beschrijven, de Bijbel gebruikt menselijke beelden omdat er voor ons mensen geen andere beschikbaar zijn. God schiep mensen mannelijk en vrouwelijk. Los van hoe Hij die schepping precies heeft voortgebracht, kunnen we niet om de werkelijkheid heen dat mensen geschapen zijn en bestaan in twee seksen. Maar die oorspronkelijk gave wereld is niet meer wat het geweest is. De prachtige schepping is aangetast

door het kwaad. Niets is meer zuiver. Eén van de ontsporingen is dat er in de seksuele identiteit en de persoonlijke ontwikkeling daarvan variaties zijn ontstaan. Begrijp me goed: het bestaan van dergelijke variaties is geen moreel probleem waarover de Bijbel een oordeel uitspreekt. Mensen met een andere seksuele beleving zijn mooie mensen en unieke personen, die je een normaal en gelukkig leven gunt. Met 'ontsporing' duid ik slechts aan dat het leven en de wereld niet meer identiek zijn aan het leven en de wereld van het begin. Op de bodem van de oorspronkelijke schepping groeiden variaties en daar hebben we nu mee te maken, als de werkelijkheid waarin wij leven.

Nieuwe wereld

Dat brengt me bij de tweede manier waarop christenen kunnen reageren op genderneutrale communicatie. Want in het Nieuwe Testament wordt duidelijk hoe God die geschonden wereld gaat herstellen. Door zelf mens te worden in Jezus Christus en van binnenuit de

>> Opvattingen van een christen zullen altijd bewegen <<

wereld te vernieuwen, breekt er een nieuwe wereld aan. Die zien we nu nog niet, tenzij in mensen die zich door zijn Geest laten veranderen tot liefhebberende, dienende wezens. En volgens de Bijbel leidt dat meteen ook tot de opheffing van het mannelijk of vrouwelijk zijn.

Alhoewel, 'opheffing' is niet het juiste woord. De oorspronkelijke schepping wordt niet ongedaan gemaakt. Er bestaan nog steeds mannen en vrouwen,

Bij mensen die worstelen met hun seksuele identiteit leidt de eenzijdige benadering in de samenleving vaak tot grote eenzaamheid.

met fysieke en misschien ook mentale verschillen. Dat stukje schepping blijft dus en daar zie ik veel moois in, een prachtige dynamiek die de schepper in ons legt. Maar christenen verabsoluteren dit verschil niet meer, want, zegt de Bijbel, 'er zijn geen mannen of vrouwen meer – u bent allen één in Christus Jezus' (Galaten 3:28). Mannen en vrouwen in wie Christus woont, worden nieuwe mensen, levend om te dienen en lief te hebben.

Bewogen

Als christen hoef ik dat man of vrouw zijn helemaal niet meer zo te benadrukken. Sterker nog, ik kan als voorganger genderneutraal spreken (daar waar het kan). Bijvoorbeeld aan het begin van de dienst: 'Goedemorgen mensen, fijn dat jullie er allemaal zijn!' Dat is voluit christelijk, omdat Christus ons leert altijd vanuit de beleving van de ander te denken. Empathisch zijn, dat is zijn centrale

gebod, de gulden regel van Christus: 'Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen' (Matteüs 7:12).

Denk ook aan het gedoe rond Zwarte Piet. Zodra er mensen zijn die zich daardoor gekwetst voelen, is het jouw opdracht als christen om aan hen tegevoet te komen. Misschien wel tegen je eigen opvattingen in! Want welke opvatting heeft het eeuwige leven? Opvattingen van een christen zullen altijd bewegen. We zijn geen beton, maar nieuwe mensen met een bewogen hart. Zodra je wéét dat een ander gekwetst wordt door een bepaalde praktijk, kun je niet meer verder leven alsof je dat niet wist. Je hebt die kennis en dan is het een opdracht geworden. De opdracht tot guldenregelempathie.

Klaas van den Geest is predikant van Het Kruispunt (GKv) in Alphen aan den Rijn.

Gemeenteschetsen   **WegWijs**   **Bijbelstudies**
 abonnement € 17,50

Ontdekkend bijbellezen
 boeken voor jongerenkringen

Leren in de kerk doe je met de producten van Steunpunt Bijbelstudie.

www.steunpuntbijbelstudie.nl   [f /steunpuntbijbelstudie](https://www.facebook.com/steunpuntbijbelstudie)   [/steunpuntbijbelstudie](https://www.instagram.com/steunpuntbijbelstudie)

Diaconale werkvakanties
het hele jaar door in de Achterhoek
 een midweek de handen uit de mouwen voor dak- en thuisloze medemensen die op adem komen.

Gegarandeerd onvergetelijk,
 waardevol, verrijkend en verrassend.....
.... boek nu via de mail of bel

Giften voor dit diaconale project zijn van harte welkom

Stichting Het Passion
 Torenallee 6
 6999 DD Hummelo

Tel. 0314 382 462
 info@hetpassion.nl
 www.hetpassion.nl

Triodos Bank: NL11 TRIO 078.13.22.618

praktijkcentrum
 voor onderzoek en
 dienstverlening in
 de kerken

 038 – 42 555 18
 info@praktijkcentrum.org
 www.praktijkcentrum.org

Het Praktijkcentrum helpt kerken onderweg. We brengen in kaart wat er speelt in kerken, geven advies in specifieke situaties en zoeken naar antwoorden bij de uitdagingen van deze tijd.

Meld je nu aan voor een cursus of vraag een startgesprek aan!

Verbeter jezelf als catecheet   najaar 2017
Spot on! Licht op liturgie   25 november

*Ondersteunen en inspireren
 van kerken onderweg*

 PXcentrum
 PXcentrum